

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь Магістр

на тему:

**ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ РАДЕХІВСЬКОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА НАПРЯМИ
ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

Виконав: студент групи Фін-51
Спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа
та страхування»
(шифр і назва)

Левицький І.Б.
(прізвище та ініціали)

Керівник:

Гофан І.М.
(Прізвище та ініціали)

Рецензент:

Коханчук С.П.
(Прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Освітній ступінь Магістр
Спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Зав. кафедри . _____
(підпис)

к.е.н, доцент Грицина О.В

« 17 » _____ 11 _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я

на кваліфікаційну роботу магістру

Левицькому Ігору Богдановичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1.Тема роботи: “Формування доходів Радехівської об’єднаної територіальної громади Львівської області та напрями їх вдосконалення в умовах децентралізації “

Керівник роботи: Тофан І.М. к.е.н., доцент

Затверджена наказом по університету від 08.03. 2024 №171 к/с

2.Термін здачі студентом закінченої кваліфікаційної роботи – 05.12.2024 р.

3.Вихідні дані для роботи: фінансова та статистична звітність міськради, навчальна та наукова література, методичні рекомендації.

4.Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Вступ. Економічний Базис організації та функціонування місцевих бюджетів. Зміст, роль та значення системи фінансового забезпечення місцевих бюджетів. Нормативно-правове підґрунтя утворення доходів місцевих територіальних громад. Методика наукових досліджень. Аналіз формування дохідної частини Радехівської Міської територіальної Громади. Доходи місцевих бюджетів та напрями їх трансформації. Оцінка основних бюджетоутворюючих складових дохідної частини Радехівської міської територіальної громади. Аналіз виконання дохідної частини бюджету громади.

Удосконалення фінансового забезпечення виконання доходної частини бюджету територіальної громади. Перспективні альтернативні джерела фінансування доходів місцевих територіальних громад. Напрями інвестиційної стратегії територіальних громад. Громадський бюджет та його перспективи в збільшенні доходів бюджетів територіальних громад. Висновки та пропозиції. Список використаної літератури.

5. Перелік графічного матеріалу: 13 таблиць і схем

6. Дата видачі завдання 17.11.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ етапу	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	17.11.2023р.	Виконано
2.	Написання вступу і I розділу	до 01.07.2024 р	Виконано
3.	Написання II розділу	до 01.09. 2024 р	Виконано
4.	Написання III розділу	до 20. 10. 2024 р	Виконано
5.	Написання IV розділу і висновків	до 01.11.20224р	Виконано
6.	Завершення оформлення кваліфікаційної роботи	до 20.11.2024 р	Виконано
7.	Завершення кваліфікаційної роботи в цілому	до 05.12.2024 р	Виконано

Студент _____ (підпис)

Керівник кваліфікаційної роботи _____ к.е.н., доцент Тофан І.М.
(наук. ступ., вчене звання, підпис, прізвище та ініціали)

УДК: 336.14:352.071

"Формування доходів Радехівської об'єднаної територіальної громади Львівської області та напрями їх вдосконалення в умовах децентралізації". Левицький І.Б. Кваліфікаційна робота магістра. Кафедра фінансів, банківської справи та страхування. – Дубляни, Львівській національний університет природокористування, 2024р.

63 с. текст. част., 13 рисунків 25 джерел.

В першому розділі кваліфікаційної роботи магістра висвітлюються теоретичні основи організації формування доходів територіальних громад, історичні передумови виникнення місцевих бюджетів, їх економічна суть та значення у фінансово-кредитній системі держави, а також методичні аспекти дослідження організації механізму формування доходів органів місцевого самоврядування.

В другому розділі проаналізований фінансово-економічний стан діяльності Радехівської міської територіальної громади Червоноградського району Львівської області та проведено оцінку процесу формування і використання джерел фінансування задля виконання доходної частини бюджету об'єднаної територіальної громади.

В третьому розділі запропоновано альтернативні шляхи вдосконалення організації формування доходів на прикладі Радехівської міської територіальної громади. Узагальнено передовий досвід даного процесу в інших фінансово незалежних територіальних громадах.

АНОТАЦІЯ

Левицький І.Б. Формування доходів Радехівської об'єднаної територіальної громади Львівської області та напрями їх вдосконалення в умовах децентралізації. - Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття наукового ступеня магістра за спеціальністю 072. фінанси, банківська справа та страхування. – Львівський національний університет природокористування, Дубляни, 2024.

Здійснено оцінку організації фінансових у Радехівській об'єднаній територіальній громаді з державною податковою та казначейською службою. Проведений аналіз теоретичних, методологічних та практичних засад формування доходів бюджету громади. Окреслено напрями можливих додаткових джерел фінансування в умовах децентралізації.

Ключові слова: доходи територіальної громади, податкова служба, казначейська служба, фінансові трансфери, ПДВ, податок з доходів фізичних осіб, єдиний податок.

ANNOTATION

Levitsky I.B. Formation of incomes of the Radekhiv united territorial community of Lviv region and directions for their improvement in conditions of decentralization. - Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072. finance, banking and insurance. – Lviv National University of Nature Management, Dublyany, 2024

An assessment of the financial organization of the Radehivska United Territorial Community with the State Tax and Treasury Service was carried out. An analysis of the theoretical, methodological and practical foundations of community budget revenue generation was carried out. The directions of possible additional sources of financing in conditions of decentralization are outlined.

Key words: revenues of the territorial community, tax service, treasury service, financial transfers, VAT, personal income tax, single tax.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ЕКОНОМІЧНИЙ БАЗИС ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	
1.1 Зміст, роль та значення системи фінансового забезпечення місцевих бюджетів.....	7
1.2 Нормативно-правове підґрунтя утворення доходів місцевих територіальних громад.....	14
1.3 Методика наукових досліджень.....	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	
2.1 Доходи місцевих бюджетів та напрями їх трансформації в Україні.....	22
2.2 Оцінка основних бюджетоутворюючих складових дохідної частини Радехівської МТГ.	27
2.3 Аналіз виконання кошторисів за видатками громади	36
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	
3.1 Перспективні альтернативні джерела фінансування доходів місцевих територіальних громад.....	40
3.2 Напрямки підвищення фіскальної ефективності місцевих бюджетів у світі	50
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	61

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах війни, сучасний етап функціонування бюджетної системи України отримує дедалі більше викликів і потрясінь як на макроекономічному так на мікро рівні. Невід’ємними складовими бюджетної складової є місцеві бюджети, тобто бюджети територіальних громад. Саме вони відіграють стратегічну роль – забезпечують перерозподіл валового внутрішнього продукту і здійснюють фінансування об’єктів інфраструктури держави у всіх регіонах України, за виключенням окупованих територій.

У період воєнного стану для України вкрай важливо забезпечити своєчасне та безперебійне виконання функцій органів місцевого самоврядування, що неможливо без належної дохідної бази. Крім того, органи місцевого самоврядування стикаються з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб, але змогли належним чином задовольнити потреби своїх громадян завдяки внутрішнім резервам, створених саме з доходів територіальних громад. У роки війни виникла нагальна потреба в принциповому переосмисленні витрат місцевих бюджетів. Крім того, процес формування доходів місцевих бюджетів у воєнний час був важливим фінансовим питанням, оскільки необхідно було забезпечити стабільність формування дохідної бази місцевих бюджетів на територіях, вільних від окупації та звільнених від ворога територіях. Саме тому аналіз та обговорення цих питань сприятиме дослідженню тенденцій формування дохідної бази місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану.

Мета і завданням дослідження. Метою кваліфікаційної роботи магістра є проаналізувати стан та запропонувати обґрунтовані пропозиції щодо зміцнення дохідної бази територіальних громад в Україні. З метою досягнення цієї мети у роботі необхідно розв'язати наступні завдання:

- дослідити зміст і призначення доходів територіальних громад;
- охарактеризувати склад і структуру доходів територіальної громади;
- оцінити структуру доходів бюджету Радехівської міської територіальної громади;

- здійснити аналіз динаміки доходів бюджету Радеківської міської територіальної громади;
- визначити актуальні проблемні аспекти наповнення доходів територіальних громад;
- запропонувати практичні пропозиції та рекомендації щодо збільшення доходів територіальних громад.

Об’єкт дослідження. Сукупність фінансових взаємовідносин суб’єктів господарювання, держави та органів місцевої влади в процесі формування доходів територіальних громад в Україні.

Суб’єктом дослідження – є Радеківська міська територіальна громада Червоноградського району Львівської області.

Предмет дослідження – стан доходів у бюджеті територіальної громади, проблемні аспекти та рекомендації для покращення ефективності фінансового управління.

Науковою новизною є проведений системний аналіз достатності наявних джерел фінансування обгрунтовані пропозиції щодо пошуку додаткових альтернативних джерел надходжень.

Кваліфікаційна робота магістра містить вступ, основну частину, яка складається з трьох розділів, висновки та список використаних джерел. У кваліфікаційній роботі є 13 рисунків і схематичних таблиць.

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІЧНИЙ БАЗИС ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1 Зміст, роль та значення системи фінансового забезпечення місцевих бюджетів

Система фінансового забезпечення місцевих бюджетів – це сукупність економічно-фінансових взаємовідносин, пов'язаних з створенням і використанням фінансових ресурсів територіальних громад з метою виконання задекларованих ними завдань і повноважень. Система фінансового забезпечення включає в себе:

–джерела доходів місцевих бюджетів: податки і збори, надходження від комунальної власності, дотації та субвенції з державного бюджету.

–видатки місцевих бюджетів: фінансування соціальної сфери (освіта, охорона здоров'я), комунального господарства, розвитку інфраструктури, культури тощо.

–механізми розподілу та використання коштів: бюджетний процес, міжбюджетні відносини, державні цільові програми.

–фінансовий контроль: забезпечення законності та ефективності використання бюджетних коштів [2].

Яку ж роль виконує дана система? Фінансова основа місцевого самоврядування: забезпечує фінансову самостійність місцевих громад, дозволяє їм самостійно вирішувати питання місцевого значення. А саме доцільно зазначити, що інструмент соціально-економічного розвитку територій: дозволяє фінансувати проекти, спрямовані на покращення життя громадян, розвивати інфраструктуру, створювати умови для розвитку підприємництва. Діючий механізм розподілу фінансових ресурсів: забезпечує розподіл державних коштів між різними територіями, що має на меті провести фінансові вирівнювання. Ця система також виступає гарантом стабільності місцевих фінансів, створює передумови задля прозорості і передбачуваності доходів і видатків органів місцевого самоврядування, сприяє стабільному розвитку

соціальної інфраструктури місцевих територій, особливо важливих в умовах війни.

З точки зору фінансової незалежності територіальних громад це є єдиний чинник який дозволяє здійснювати автентичне управління процесами на локальному рівні дворівневої фінансової системи, реалізовувати місцеві ініціативи [3]. А для громадян – це можливість отримання якісних публічних послуг, створення комфортних умов за для належного рівня суспільного добробуту. На рівні держави збалансоване місцеве самоврядування це запорука – надійного і системного фінансування регіонів за рахунок власного дієвого місцевого фінансового механізму який сприяє зміцненню державності в цілому .

Основою бюджету територіальної громади є джерела їх наповнення, адже без їх достатньої наявності функціонування громади як самодостатнього і незалежного суб'єкта господарювання неможлива (рис.1.1).

До джерел фінансування місцевих територіальних громад відносять:

- податки і збори,
- надходження від комунальної власності,
- дотації та субвенції з державного бюджету
- гранти, добровільні пожертви, тощо.

Податки є основним джерелом фінансового забезпечення як держави так місцевих територіальних громад. Бюджетоутворюючі податки та збори територіальних громад України включають основні джерела доходів, які надходять до місцевих бюджетів. Ключовим залишається і надалі податок на доходи фізичних осіб (надалі ПДФО) який є загальнодержавним податком. Його надходження до місцевих бюджетів є тимчасовим явищем в межах бюджетного перерозподілу коштів з метою недопущення тотального дефіциту бюджету. Він є основним джерелом надходжень для громад, його частка зазвичай перевищує 50% у структурі доходів місцевого бюджету.

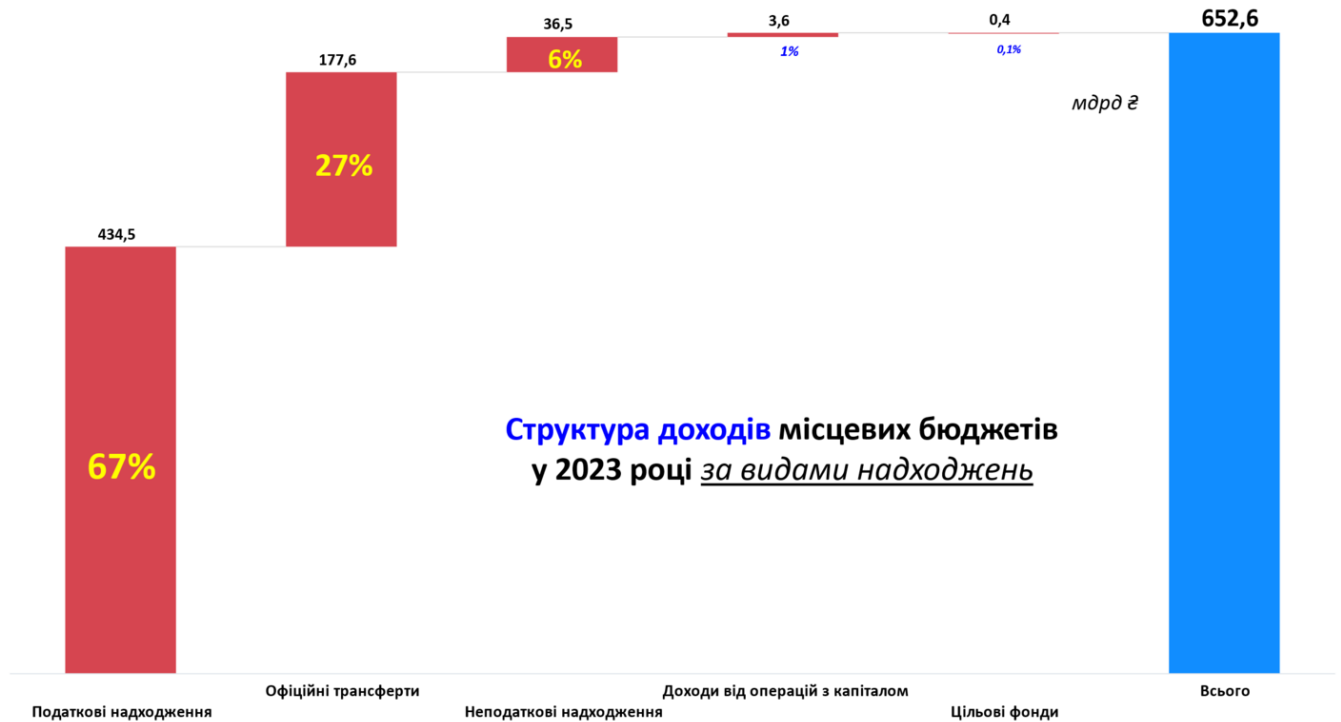

Рис.1.1 Структура джерел фінансування місцевих бюджетів у 2023 році [11]

Усього 60% зібраного ПДФО залишається в бюджеті громади, де зареєстрована особа, що сплачує податок, решта 40 % перераховується до державного бюджету. Крім цього територіальні громади керуючись Податковим кодексом України адмініструють місцеві податки та збори, а саме:

- єдиний податок – надходить від підприємців, що працюють за спрощеною системою оподаткування. Є суттєвим джерелом доходів громад.

- податок на майно – включає податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок, та плату за землю (земельний податок та орендна плата).

- туристичний збір – встановлюється громадами, що мають туристичні об'єкти, популярний у громадах з високим рівнем туризму.

- збір за місця для паркування транспортних засобів – може бути введений у громадах, де є попит на паркування.

- акцизний податок – надходження від продажу підакцизних товарів (алкоголь, тютюн, пальне) на території громади. Наприклад, 5% від продажу пального надходить до бюджету громад, де здійснюється торгівля [4] .

- рендна плата – може надходити в громади, на території яких розташовані природні ресурси, як-от вода, лісові ресурси, корисні копалини.

–адміністративні збори та платежі – надходження від різних платних адміністративних послуг, які надають органи місцевого самоврядування (рис1.2).

Війна в Україні актуалізувала питання стабільної та безперебійної роботи органів місцевого самоврядування, що потребує відповідного фінансового забезпечення. Сучасна історично сформована в Україні система дотацій з державного бюджету місцевим бюджетам призводить до масового відтоку капіталу, який у період воєнного стану краще було спрямувати на потреби військових.

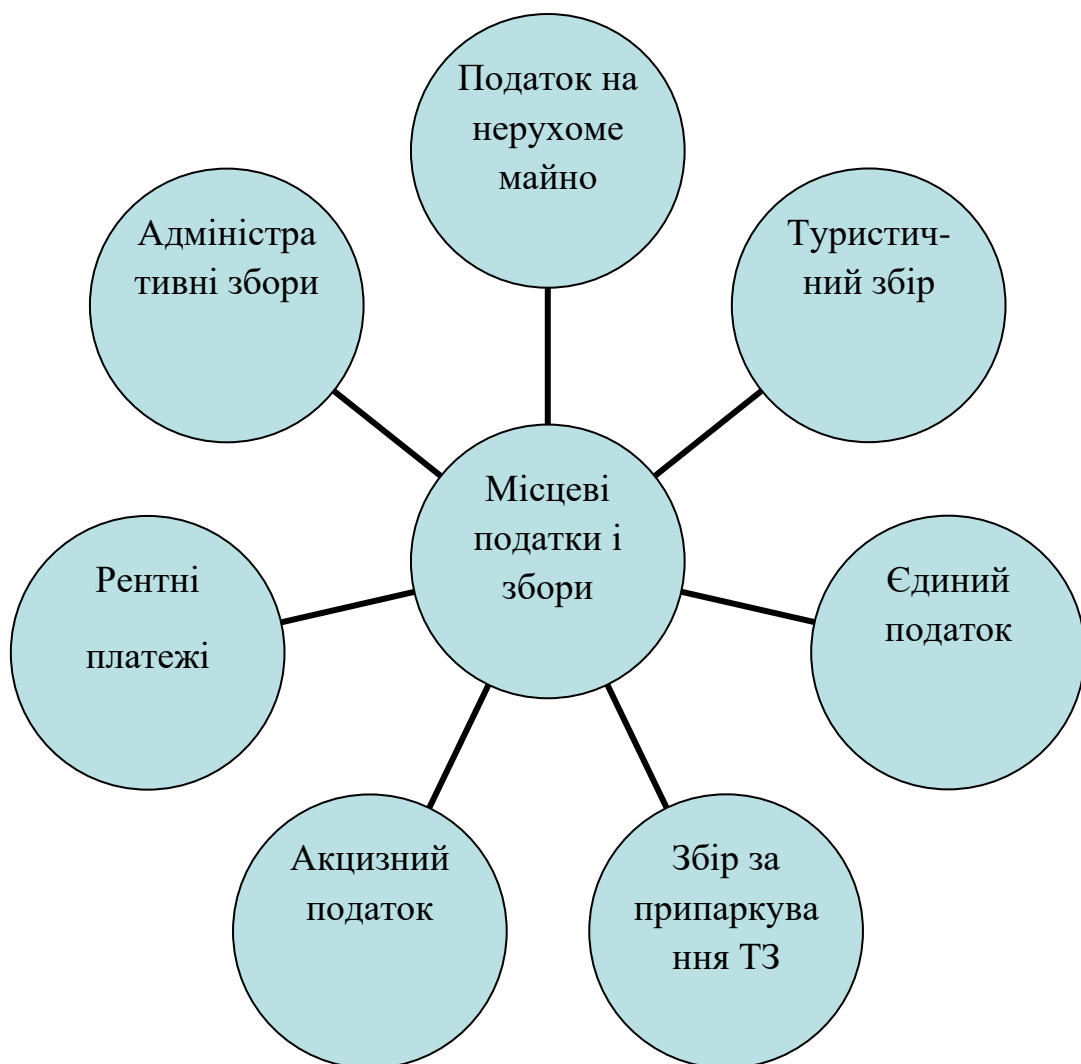

Рисунок 1.2. Склад місцевих податків згідно ПКУ [22]

Варто зазначити, що згідно переліку обов'язкових платежів які зазначені ПКУ, місцеві громади не мають змоги забезпечувати свої доходи в належній формі. Саме для подолання цієї проблеми у Бюджетному кодексі України [5]

існує норма яка перерозподіляє загальнодержавний податок – ПДФО частково і до бюджетів територіальних громад. У наступних розділах ми розглянемо яка питома вага його у структурі загальних надходжень у порівнянні з іншими джерелами фінансування.

Крім того, війна породила нові соціальні виклики для місцевої влади: зокрема, втрата житла для внутрішньо переміщених осіб стала однією з головних проблем, з якими вони стикаються на місцях. На сьогоднішній день дуже актуальним є питання адекватного фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування шляхом створення стабільного джерела надходжень до місцевих бюджетів. Функція забезпечення суспільних благ є нагальною і життєважливою ознакою цивілізованого об'єднання для органів місцевого самоврядування [7]. Фінансування цих послуг здійснюється за рахунок коштів, виділених у місцевих бюджетах.

Згідно теорії фінансів, визначаються наступні види доходів які може забезпечити господарська активність у комунальній сфері на території громади [9]. Асигнування які надходять від комунальної власності, що є джерелом доходів стосуються активів, що належать місцевим громадам і перебувають у їхньому управлінні. Такі надходження формуються від використання або передачі у користування об'єктів комунальної власності. Це можуть бути такі джерела доходів:

– Орендна плата за користування майном комунальної власності – надходження від оренди будівель, споруд, землі, що перебувають у комунальній власності і надаються у тимчасове користування суб'єктам господарювання різних форм власності;

– Відчуження, шляхом продажу об'єктів комунальної власності – доходи від приватизації, яке належить громадам, наприклад, підприємств, будівель або інших об'єктів;

– Дивіденди та інші доходи від господарської діяльності комунальних підприємств – водопостачання, енергопостачання, житлово-комунальні об'єднання;

– Надходження від концесійних платежів – це оплата від недержавних суб'єктів господарювання за право використання об'єктів комунальної власності в рамках концесійних договорів. Це стосується інфраструктурних проєктів – дороги, мости, акведуки);

– Плата за використання територій з метою розміщення реклами, малі архітектурні форми, паркувальні зони – тобто адміністративні утримання за використання комунальних активів;

– Плата за землю комунальної форми власності – надходження від оренди чи продажу земельних ділянок, які є у комунальній власності.

Таким чином ці джерела доходів доповнюють основні фінансові джерела та відіграють важливу роль оскільки надають грошові ресурси, які можна використовувати на місцеві проєкти та забезпечення інших потреб громадян територій.

Згідно Бюджетного Кодексу України [5] державні субсидії та дотації, які доповнюють місцеві бюджети, уособлюють декілька основних типів фінансової допомоги від державного бюджету. Їхній розподіл та використання регламентується основним бюджетним документом держави та окремими нормативно-правовими актами грошово-кредитного спрямування.

До базових можливих видів державних субсидій та дотацій належать:

- Базова дотація;
- Реверсна дотація;
- Субвенція на соціально-економічний розвиток;
- Субвенції на освіту та охорону здоров'я;
- Субвенція на соціальний захист населення;
- Субвенція на підтримку АПК та екологічні програми.

Отже, базова дотація надається з метою забезпечення загального балансу місцевих бюджетів громад, які мають недостатні власні доходи. Ця дотація сприяє підтримці територій з недостатніми фінансовими можливостями щодо власного утримання. Реверсна дотація –це своєрідний перерозподіл між “багатими” та “бідними” громадами [12]. Таким чином, грошові кошти вилучаються з бюджетів громад з більш високими доходами і направляються до

державного бюджету для перерозподілу на інші менш забезпечені громади. Це форма фінансового вирівнювання між громадами з різними рівнями доходу. Кошти у вигляді субвенції на соціально-економічний розвиток надаються для з метою реалізації конкретних проектів, орієнтованих на вдосконалення елементів інфраструктури, соціальних послуг, охорони здоров'я, освіти, регіональної економіки та інших можливих витрат даної галузі. Їх виділення, як правило, узгоджується з органами місцевого самоврядування. Субвенції на освіту та охорону здоров'я створюють передумови належного функціонування закладів освіти – дитячих садків, шкіл, ліцеїв та закладів охорони здоров'я – амбулаторій, поліклінік, лікарень. Субвенції на соціальний захист населення призначені задля надання фінансової допомоги на дітей, пільгових виплат, компенсацій, житлових субсидій та інших спеціалізованих витрат [23]. Субвенції на підтримку сільськогосподарського виробництва та екологічні програми фінансуються з метою підвищення ефективності фермерського руху, створення сімейних ферм та інших видів утворень на території громади. А з метою збалансування активної діяльності на землі запроваджуються в дію екологічні проекти та ініціативи, які сприяють збереженню належного рівня довкілля. Усі ці субвенції є цільовими і мають використовуватися тільки за передбаченим фаховим призначенням. Основною метою надання таких джерел фінансування є додаткове фінансове вирівнювання на розвиток інфраструктури та надання якісних послуг населенню на місцевому рівні [25].

Останніми роками територіальні громади активно почали співпрацювати із вітчизняними та закордонними фінансовими фондами задля отримання грандових коштів які значно покращують інфраструктуру територій. Міжнародні гранти є важливим додатковим джерелом фінансування для бюджетів територіальних громад [21]. Вони надаються міжнародними організаціями, урядами інших держав, фондами та неурядовими організаціями для підтримки місцевого розвитку та розв'язання соціальних, економічних і екологічних проблем. Грантові кошти не підлягають поверненню, але мають цільовий характер і надаються для реалізації конкретних проектів або програм.

Найбільшими донорами для українських територіальних громад є Європейський Союз, Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), Програма розвитку ООН (ПРООН), Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ), Шведське агентство з питань міжнародного розвитку (SIDA), Канадське агентство з міжнародного розвитку та інші [17]. Для отримання грантового фінансування громади зазвичай беруть участь у конкурсах, подаючи проектні заявки, які відповідають цілям та вимогам донорів. Міжнародні гранти допомагають громадам реалізовувати важливі ініціативи, не навантажуючи місцевий бюджет і підвищуючи рівень життя місцевого населення.

З метою подолання вказаних проблемних аспектів у фінансовому забезпеченні територіальних громад і пошуку реальних пропозицій щодо збільшення можливих джерел фінансування і проводиться дане дослідження що і є головним завданням при виконанні даної кваліфікаційної роботи.

1.2 Нормативно-правове підґрунтя утворення доходів місцевих територіальних громад

Відповідно до Конституції України [16] органи місцевого самоврядування потребують матеріального та фінансового забезпечення для повноцінного та ефективного функціонування. Його основною основою є місцевий бюджет і державна власність, а також земельні та природні ресурси, які є у розпорядженні територіальної громади. Місцевий бюджет є основною складовою системи бюджетного планування та регулює соціально-економічні, фінансові та правові завдання територіальної громади. Місцева автономія — це право територіальної громади — сільської громади, добровільно утвореної жителями села або жителями кількох сіл, селищ, міст — самостійно вирішувати важливі питання місцевого значення в межах, визначених конституцією та законами України. Фінансові ресурси – це передбачені бюджетом доходи, які фактично включаються до дохідної частини бюджету та можуть бути

використані відповідно до бюджетних призначень у поточному бюджетному розписі.

Вбачається, що основним джерелом наповнення дохідної частини місцевих бюджетів мають стати власні фіксовані податкові та неподаткові надходження місцевих фінансів, що створить міцну основу для сталого розвитку місцевих фінансів у середньо- та довгостроковій перспективі для територіальних громад. Друга підгрупа частини офіційних трансфертів класифікації доходів бюджету, яка включає трансферти від іноземних урядів та міжнародних організацій, забезпечує унікальний набір доходів бюджету. Хоча загальна назва трансфертів – трансферти, за своїм правовим режимом такі збори суттєво відрізняються від трансфертів, отриманих від органів державного управління. Офіційні трансферти від іноземних урядів і міжнародних організацій є основною формою доходів бюджету [20]. З кожною виплатою з одного або кількох бюджетів загальний обсяг мобілізованих бюджетною системою коштів збільшується. Водночас збільшується і фіскальний потенціал бюджетної системи та створюється можливість зменшити бюджетний дефіцит цивілізованими шляхами. Саме внаслідок нормативно правового підґрунтя яке створило Міністерство фінансів України дозволило своєчасно і в достатньому обсязі забезпечити перерахування міжбюджетних трансфертів територіальним громадам в обсязі 15,2 млрд. грн., що становить 92% від запланованих розписом асигнувань в 2023 році [19]. Міжбюджетні трансферти є інструментом створення рівних умов для регіонального розвитку та забезпечення фінансової самостійності територіальних громад. Наприклад, організації, установи надають дотації до бюджету у вигляді коштів у результаті перемоги певної громади в конкретних тендерах чи конкурсах. Так само ЄС має окремі ініціативи, які зосереджуються безпосередньо на найосновнішому з місцевих бюджетів – бюджетах територій, одним із прикладів яких є спільний проект ЄС та ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». Головною метою програми, започаткованої у вересні 2007 року, є створення сприятливого середовища для сталого соціально-економічного розвитку на місцевому рівні в різних регіонах України [16]. Отже, кожен конкретний спосіб оплати місцевого

бюджету має очевидні особливості щодо встановлення, визначення бази платежу, порядку сплати та ступеня загальнодержавної обов'язковості.

Зазначені обставини дозволяють визначити обсяг правових засобів, необхідних і достатніх для того, щоб ті чи інші платежі з місцевого бюджету були фактично отримані. У реформі системи децентралізації бюджетних ресурсів, яка сьогодні набуває чинності, джерела наповнення місцевих бюджетів розширено за рахунок:

–перерахування доходів державного бюджету (100% плати за адміністративні послуги, 100% державних податків, 10% приватного господарства)

–податок на споживання оподатковуваних товарів (пива, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, нафтопродуктів) комерційними суб'єктами за ставкою 5% від вартості реалізованих товарів;

–зростання бази оподаткування податком на нерухоме майно, включивши в сферу дії податку комерційні (нежитлові) автомобілі та

–зростання частки екологічного податку, що зараховується до місцевих бюджетів, з 35% до 80% [14].

Доходи місцевих бюджетів формуються залежно від джерела регулюється різними законодавчими актами, але суть формування цих різних джерел одна - податкові чи неподаткові надходження зосереджуються в місцевому бюджеті [18].

Фактори, що впливають на формування дохідної бази місцевих бюджетів:

– взаємодія законодавчої та виконавчої влади. Кожен орган місцевого самоврядування повинен мати одну мету – найвищий рівень добробуту населення адміністративно-територіальної одиниці. Взаємодія законодавчої та виконавчої гілок влади є запорукою ділової хватки та партнерства у вирішенні бюджетних проблем на всіх рівнях влади.

– важливу роль у формуванні місцевих бюджетів відіграють міжбюджетні трансферти. Це система міжбюджетних відносин, яка забезпечує мінімальний рівень фінансової незалежності різних рівнів державної влади, які отримують фінансування. Важливою частиною системи збалансування бюджету є

трансфертні платежі. Для розподілу дохідних складових місцевих бюджетів передбачено бюджетні класифікації, які дозволяють аналізувати надходження доходів за видами, що має важливе організаційне значення [13]. Держава бере участь у формуванні доходів бюджету місцевого самоврядування та фінансово підтримує місцеве самоврядування.

Склад доходів, що закріплюються за місцевими бюджетами та органами місцевого самоврядування, визначається Бюджетним кодексом. Вони класифікуються, як і витрати, як доходи або недоходи, останні з яких використовуються для розрахунку міжбюджетних трансфертів, а перші – ні. У доходній частині бюджету надходження, необхідні для виконання повноважень, делегованих урядом виконавчій владі, спрямовуються на реалізацію цих повноважень і виділяються окремо. Для забезпечення виконання спільних соціально-культурних програм територіальних громад при розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів враховуються доходи місцевих бюджетів. Ці доходи формуються в результаті витрачання загальнодержавних податків і зборів. Ви можете досягти цієї мети, лише стабілізувавши своє постійне джерело доходу. Загальноприйнято розуміти, що дохідна база бюджету територіального уряду – це загальний дохід, створений бюджетами території. Бюджетний кодекс України визначає, що: «Доходи бюджету - це податкові, неподаткові та інші доходні джерела, що є безповоротними, порядок їх реалізації визначається законодавством України» [1]. Крім того, Кодексом встановлено, що мінімальний розмір місцевого бюджету визначається за фінансовими критеріями, які гарантуються бюджетом, ці критерії враховують економічну, соціальну, природну та екологічну складові території та мінімальний рівень соціальних потреб. Звідси можна зробити висновок – у цьому документі описані способи формування надходжень окремих бюджетів на місцевих територіях, а якщо коштів не вистачає, то залучення державних грошей є найбільш практичним варіантом, особливо за рахунок інших місцевих коштів.

У науковій літературі тема доходів бюджету розглядається більш детально. Наприклад, дослідження Юрія С. І. та Бескида Ю. М. свідчать про те,

що місцеві доходи слід класифікувати на два основних види: власні та закріплені. По суті, «місцеві доходи» – це доходи, отримані від дій та рішень органів місцевого самоврядування. [25]. Вітчизняні науковці в наукових публікаціях характеризують грошову основу місцевих бюджетів як специфічну складову місцевих фінансів, яка використовується для вирішення завдань регіонального рівня. Звернуто увагу на те, що доходи місцевих бюджетів є сукупністю місцевих доходів і державного фінансування. Це сприяє забезпеченню необхідними фінансовими ресурсами для вирішення проблем територіальних громад. Реформи децентралізації збільшили базу місцевих доходів. «Власні доходи» наразі включають податкові надходження: частину держборгу та збори (податок на доходи фізичних осіб, прибутковий податок, орендна плата та інші). Питома вага одного або обох доходних джерел у структурі кожного місцевого бюджету визначається їх розподілом згідно з Бюджетним кодексом України та розподілом податків і зборів між місцевими бюджетами кожного рівня. Так, податок на доходи фізичних осіб спрямовується до бюджетів територіальних громад, міста області мають значні бюджети, район має значні бюджети, а село не має значних бюджетів. Останні переважно фінансуються за рахунок місцевих податків і зборів. До доходів місцевих бюджетів, а також доходів з інших джерел, входять непрямі трансферти, якими є субсидії та дотації.

Джерело доходу визначає загальний напрямок трансфертів; однак є випадки, коли гроші перераховуються між місцевими бюджетами. Чинний Бюджетний кодекс України визначає міжбюджетні трансферти як «кошти, які безоплатно і постійно передаються з одного бюджету до іншого». Стаття 96 Бюджетного кодексу України [5] визначає склад міжбюджетних трансфертів: «базова дотація - субвенція; – реверсна дотація (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для вирівнювання податкоспроможності по територіях); - додаткова дотація».

1.3 Методика наукових досліджень

Методика наукових досліджень у фінансах включає різноманітні методи та підходи, що сприяють аналізу фінансових процесів, прийняттю рішень та прогнозуванню розвитку фінансових ринків, компаній, галузей та економіки в цілому [24]. Задля досягнення позитивних результатів в проведенні емпіричного дослідження доцільно виділити наступні етапи:

- визначення мети та об'єкта дослідження;
- вибір методів дослідження;
- збір і обробка даних;
- аналіз даних;
- інтерпретація результатів;
- розробка рекомендацій.

На початку проведення будь-якого дослідження спершу необхідно чітко сформулювати мету дослідження – оцінити інвестиційний потенціал територіальної громади, проаналізувати фінансовий стан в цілому як суб'єкта господарювання. Об'єктом проведеного дослідження будуть макро та мікроекономічні показники інституцій які відносяться до територіальних громад. В нашому випадку об'єктом дослідження буде Радехівська міська територіальна громада та рівень її взаємовідносин у сфері місцевого самоврядування.

• На другому етапі економічних наукових досліджень формується стратегія щодо вибору методів дослідження. В роботі магістра можуть використовуватись різнопланові методи які би забезпечили необхідний позитивний результат. Опишімо найбільш часто використовуванні методи які знайшли своє відображення у працях економічно-фінансового характеру у сфері місцевого самоврядування. Так статистичні методи застосовуються для збору, обробки та аналізу даних. Включають кореляційно-регресійний аналіз, індексний аналіз, дисперсійний аналіз. Застосування економетричних моделей дозволяє побудувати кількісні залежності між змінними величинами при прогнозуванні майбутніх надходжень.. широке застосування отримало і фінансове моделювання. Так, наприклад – прогнозування потоків грошових

коштів, аналіз і оцінка проектів . поряд з ними використовуються і експертні методи– такі як метод Дельфі, опитування експертів, які застосовуються для якісного аналізу і оцінки ризиків. Не можна оминати стороною і метод сценарного аналізу – він застосовується коли виникає потреба у побудові альтернативних сценаріїв розвитку, що допомагає оцінити різні варіанти отримання джерел доходу в територіальних громадах у майбутньому.

На третьому етапі доцільно провести різні види аналізу. Оцінка фінансово-економічної діяльності територіальної громади зазвичай використовуються для оцінки таких показників – рентабельність, ліквідність, оборотність активів, інвестиційна привабливість та в цілому фінансову спроможність територіальної громади. З метою проведення фінансових досліджень використовуються статистичні та економічні дані, дані фінансової звітності громади, макроекономічні показники, інвестиційна привабливість територій, тощо. Базові дані отримуються з офіційних джерел – державної статистики, сайтів фінансових установ, громад. Фінансовий аналіз забезпечує повноцінну оцінку фінансових показників, таких як ліквідність, платоспроможність, прибутковість, що дозволяє визначити поточний фінансовий стан і ризики [9]. А, порівняльний аналіз дає можливість співставити декілька однотипних територіальних громад з метою виявлення шляхів для покращення чи вдосконалення показників які кардинально впливають на конкурентоздатність та ефективність діяльності.

В результаті проведеного дослідження наступним етапом який продовжує методику дослідження є інтерпретація результатів які отримані. Узагальнення результатів аналізу та моделювання, визначення основних висновків щодо досліджуваних фінансових показників, прогнозів. У подальшому ідентифікуються основні ризиків, розглядаються можливості та стратегічні напрямки розвитку. Таким чином завершальним етапом організації досліджень є розробка рекомендацій. На основі отриманих результатів пропонуються рекомендації для прийняття управлінських рішень у фінансовій частині місцевого самоврядування щодо пошуку джерел фінансування які би могли забезпечити майбутні напрямки використання коштів.

Дослідженню пошуку додаткових доходів бюджетів територіальних громад уже 10 років як приділяється багато уваги науковців. Найбільш цікаві та прогресивні дослідження, на нашу думку, проведені такими вченими –З. Варналій [2], О. Іванов [12], О.Кириленко [14], Д. Клімовський [15], Т.Кізіма [17]. Також при написанні кваліфікаційної роботи застосовувалися загальні методи дослідження – індукції, дедукції, порівняння та узагальнення. Знайшли в роботі застосування і спеціальні методи – абстрактно-логічний при поясненні теоретичних аспектів формування доходів об'єднаних територіальних громад, статистико-економічний при аналізі статистичної інформації. Під час виконання роботи використовувались дані офіційної статистики Радехівської міської територіальної громади, сайтів фінансових установ та грандових організацій [6,8,10].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1 Доходи місцевих бюджетів та напрями їх трансформації в Україні

Аналіз формування доходів територіальної громади є важливим інструментом для розуміння фінансового стану окремо взятої території, оцінки ефективності податкової політики в регіоні та прогнозування подальшого розвитку громади на наступні звітні періоди. представляє розподіл податкових надходжень у відсотковому співвідношенні.

Це дослідження є дуже важливим для розуміння ситуації та ефективності функціонування фінансів місцевого самоврядування. Крім цього це дуже важливо для висвітлення аспектів бюджетного процесу та виявлення проблем, які можуть створити ситуацію, що загрожує стабільності місцевих бюджетів. У 2022-2023 роках було чимало проблем, які змінили місцеві бюджети, а це спонукало розробити стратегії для вирішення можливих майбутніх проблем. Природно, що це позначилося на місцевих бюджетах, оскільки гроші з інших податків, зокрема, з обласних, збиралися надзвичайно скуппульозно. Тому важливо уважно стежити за тим, як зовнішня динаміка впливає на фінансовий стан місцевих органів влади, а також за моделями припливу та відтоку в таких бюджетах. Важливим компонентом є зміна законодавства, пов'язана з перерозподілом податкових доходів, зокрема, вилученням ПДФО військовослужбовців, що дуже негативно відобразилось на доходах територіальних громад.

Важливо також враховувати економічні та соціальні умови, що склалися в країні, та їх вплив на виконання бюджетних показників. Дане дослідження в кваліфікаційній роботі дозволяє розглянути основні показники виконання бюджетів суб'єктів місцевого самоврядування — доходи, витрати, міжбюджетні трансферти, а також фактори, що впливають на ці показники. Важливо знати що частка доходів територіальних громад у структурі зведеного

бюджету. Протягом 2017-2022 років вона стабільно зростала , тільки у 2023 році пішла на спад (рис2.1).

Рисунок 2.1. Дольова участь доходів територіальних громад у зведеному бюджеті [11] .

Відповідно до вищенаведеного рисунку, частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України з 2017 по 2023 рік коливалася, але загалом залишалася стабільною на рівні близько 22,0-24,0%. Так, протягом 2017-2021 років частка місцевих бюджетів коливалася в діапазоні 22,3% до 23,3%. Це свідчить про відносну стабільність фінансування місцевих бюджетів. А вже у 2022 році вона різко зросла до 24,4%, що є найвищим показником за цей період. Це може свідчити про збільшення доходів місцевих бюджетів або про зменшення доходів центрального бюджету, що сприяло зростанню відносної частки місцевих бюджетів. Натомість у 2023 році відбулося різке падіння частки до 1,8%, що є аномально низьким показником. Це свідчить про серйозні фінансові проблеми на місцевому рівні або про значні зміни в структурі бюджетного фінансування. Таке падіння спричинено і зовнішніми чинниками – зміна податкової політики та війна яка триває вже більше ніж два роки. Різке скорочення у 2023 році є критичним показником, який свідчить про значне послаблення місцевих бюджетів, і це може потребувати підтримки з боку

центрального бюджету шляхом запровадження інноваційних механізмів для стабілізації місцевих фінансів.

Загальний та спеціальний фонди Радехівської міської об'єднаної територіальної громади створені для забезпечення фінансової дисципліни, цільового використання коштів та прозорості бюджету. Їх ключова різниця полягає в призначенні, джерелах фінансування та напрямках використання. Так, загальний фонд бюджету громади призначений для кошторисного фінансування основних видатків території. Кошти з цього фонду можуть використовуватися на такі витрати:

–поточні витрати, такі як заробітна плата працівників, комунальні послуги, оплата товарів і послуг для функціонування установ громади (шкіл, дитсадків, лікарень тощо).

–соціальні виплати й допомоги, які підтримують соціально незахищені верстви населення.

–інші видатки, що пов'язані з постійними потребами громади.

Інструменти доходів загального фонду громади включають податки, збори, субвенції, дотації від державного бюджету, а також надходження від основної економічної діяльності громади.

Натомість спеціальний фонд бюджету громади формується для цільового фінансування окремих або певних проєктів чи видів діяльності. Його кошти можуть використовуватися лише на конкретні завдання або проєкти, які передбачені у рішенні про бюджет громади. До них відносять:

–будівництво, реконструкція або ремонт інфраструктурних об'єктів, таких як дороги, школи, лікарні.

–придбання обладнання, що вимагає значного фінансування (наприклад, медичне обладнання, транспорт для комунальних служб).

–заходи з охорони навколишнього середовища, енергозбереження та інші проєкти розвитку громади.

Джерела доходів спеціального фонду можуть включати екологічні збори, гранти, міжнародну допомогу, цільові субвенції від держави та інші надходження, що мають спеціальне призначення.

Розмежування доходів і напрямків використання коштів дозволяє контролювати фінансові потоки громади, забезпечує прозорість витрат і сприяє ефективному управлінню ресурсами окремих взятих територій.

Оцінка фінансових результатів за січень-грудень 2023 року дає змогу зрозуміти поточний стан місцевих бюджетів і визначено шляхи їх покращення в найближчий період. Вилучення ПДФО з військових у жовтні 2023 зумовило суттєвий вплив на стан місцевих бюджетів у 2023 та 2024 роках, зокрема на обсяг та структуру надходжень. Таким чином, частка надходжень місцевих бюджетів до об'єднаного бюджету знизилася з 24,42% у 2022 році до 15,75% за січень-грудень 2023 року. Зокрема, враховуючи вилучення податку на доходи військовослужбовців з місцевих бюджетів, обсяги оподаткування податком на доходи фізичних осіб банківських установ, філій подібних установ в Україні, дивіденди за акціями господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність створили величезні фінансові негаразди у бюджетах. За 2017-2021 роки в доходах зведеного бюджету України (без урахування трансфертів) питома вага місцевих бюджетів зберігається в межах 22,33%-23,34%. Однак у 2022 році відбулося значне зростання до 24,44%. Таке зростання відбулося за рахунок підвищення ПДФО військовослужбовців, яке було зумовлене збільшенням чисельності військовослужбовців та їх посадових окладів і винагород на початку війни. У 2023 році частка місцевих бюджетів різко впала до 17,81%, а за перші чотири місяці 2024 року – до 15,75%. Це сталося через скасування ПДФО військових з місцевих бюджетів, яке відбулося у жовтні 2023 року, та збільшення надходжень до державного бюджету податків з фізичних осіб. Таке рішення суттєво зменшило доходи місцевих бюджетів, про що свідчить їх частка у зведеному бюджеті України. Це найгірший показник доходів з початку реформи децентралізації, що виник внаслідок зростаючих витрат бюджету на сектор оборони, які мають надходити з внутрішніх джерел.

Оцінка виконанн бюджетів територіальних громад за 2023 рік демонструє суттєву різницю у порівнянні з 2022 роком у бік збільшення показників. Крім того, порівняно з 2022 роком суттєво зросли доходи державного бюджету. Як

наслідок, загальний приріст доходів загального фонду без трансфертів (насамперед податкових) з місцевих бюджетів за 2023 рік становить 11,00% (43,82 млрд грн), порівняно з 2022 роком. Крім того, приріст надходжень до державного бюджету становить +21,11% (+212,92 млрд грн). Таке збільшення державного бюджету зумовлене, насамперед, значним зростанням надходжень ПДВ із ввезених на митну територію України товарів (+44,75% або +113,16 млрд грн) та акцизного податку (+63,55% або + 65,00 млрд. грн.). Також варто звернути увагу на надзвичайно високий приріст дохідної частини бюджету, який у державному бюджеті у 2023 році оцінювався у 767,00 млрд грн, у 2021 році – лише у 51,32 млрд грн, у 2022 році – у 202,16 млрд грн.

Рисунок 2.2 Класифікація доходів за видами бюджетів в Україні [11]

Насправді зростання надходжень до бюджету бюджетних установ у 2023 році порівняно з 2022 роком було суттєвим: державний бюджет в абсолютному вираженні становив 564,69 млрд грн. Збільшення до місцевих бюджетів пов'язане зі збільшенням надходжень податку з доходів фізичних осіб (+6,31% або +17,22 млрд грн), єдиного податку (+18,26% або +8,6 млрд грн), акцизного податку (+63,39% або +8,0 млрд грн) та податку на майно (+19,1% або +7,0 млрд грн). Крім того, якщо порівняти 2023 рік з довоєнним 2021 роком, то

приріст місцевих бюджетів становить 25,51%, натомість державний бюджет зріс на 13,98%.

Щоб забезпечити достатні доходи об'єднаних територіальних громад і зробити їх більш фінансово незалежними, доцільно запровадити низку заходів в частині розширення власної податкової бази, залучати інвестиції та створення умов для покращення розвитку бізнесу і оптимізувати бюджетні витрати та проводити ефективне управління фінансовими ресурсами. Таким чином, трансформація системи бюджетування територіальних громад повинна проводитись у напрямку забезпечення стабільного доходу та фінансової незалежності, зростанні обсягів податкових надходжень, оптимізації витрат, розвитку бізнесу та інфраструктури, залученню інвесторів, міжнародних та вітчизняних грантів до територіальних громад.

2.2 Оцінка основних бюджетоутворюючих складових дохідної частини Радехівської МТГ

У Радехівській міській територіальній громаді є чотири основних бюджетоутворюючих платежі. За 2023 рік – ПДФО – 194437 тис.грн, або 68,9%, єдиний податок – 43030 тис.грн, або 15,2%, плата за землю – 21163 тис.грн, або 7,5% та акцизний податок – 11693 тис.грн, або 4,1%.. решта 2,4% складають наступні податкові платежі – податок на нерухоме майно, плата за надання адміністративних послуг, орендна плата за комунальне майно, рентна плата за спеціальне використання природних ресурсів, державне мито. Ці податки та збори формують основний дохід місцевих бюджетів і дозволяють фінансувати діяльність територіальних громад, реалізовувати інфраструктурні проєкти, забезпечувати соціальні та комунальні послуги. Радехівська міська територіальна громада не є виключенням і повністю утримується саме за рахунок цих платежів – рис.2.3

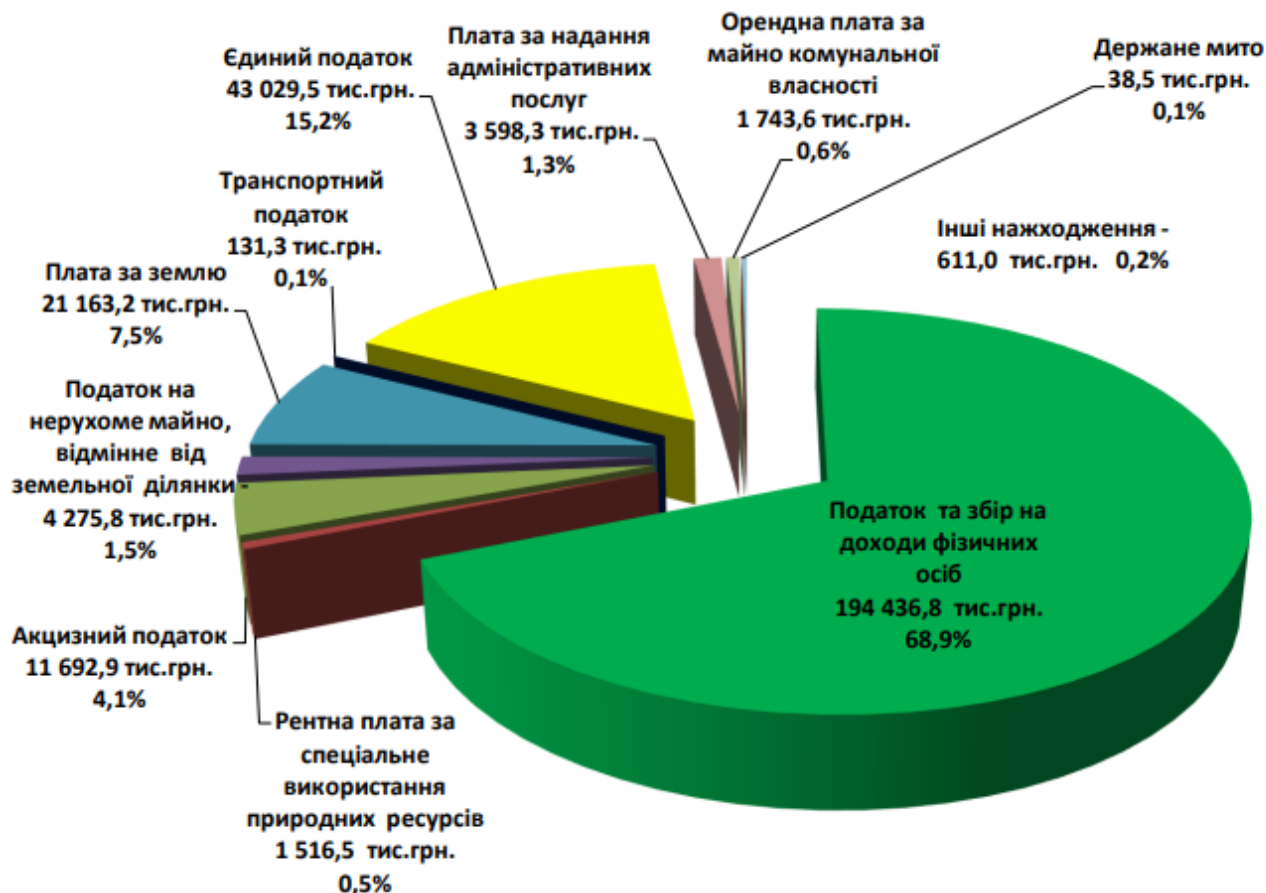

Рисунок 2.3 Структура джерел фінансування до загального фонду бюджету Радехівської міської територіальної громади у 2023 році [6,8,10]

На вищенаведеному рисунку відображені усі обов'язкові платежі які дозволяють створити комплексну складову джерел фінансування без урахування трансферів від держави та коштів фізичних і юридичних осіб як безповоротної фінансової допомоги. Домінування ПДФО у структурі доходів Радехівської МТГ це звичне явище яке знаходить своє відображення у всіх територіальних громадах України. Хоча ПДФО і є загальнодержавним податком все ж він як свідчить рис.2.3 має вирішальне значення для органів місцевого самоврядування. Охарактеризуємо детальніше надходження від ПДФО на прикладі суб'єктів господарювання. Характеризуючи надходження до загального фонду в цілому варто зазначити – що ми характеризуємо їх без державних трансфертів тобто фінансового вирівнювання, або виключно за

рахунок обов'язкових платежів які має у своєму розпорядженні територіальна громада.

Найбільша частина місцевого фінансування походить від податкових надходжень і зборів. ПДФО уже більше 15 років є домінуючим податковим платежем у територіальних громадах. У 2023 році – 68,9 % у структурі усіх надходжень від обов'язкових платежів. Загалом для бюджету Радехівської МТГ у 2023 року надійшло 194436820 грн. А це є на 7% перевищує показник 2022 року що є позитивним явищем при формуванні бюджету. Порівняно з 2022 роком приріст надходжень до Радехівської МТГ склав 48744600 грн, або 33,5%. Підвищення відбулося в першу чергу за рахунок найбільших платників податків, які провадять свою фінансово-економічну діяльність і зареєстровані як податкові агенти у Радехівській громаді Червоноградського району. Протягом 2023 року значно збільшили надходження з ПДФО такі податкові агенти:

- ПП «Західний Буг» - на 14 427110 грн. або в 2,1 рази.
- ТзОВ «Радехівський цукор» – на 9 998211 грн. або в 2,2 рази;
- ТзОВ «Молочна компанія «Галичина» - на 6939090 грн., або на 50,0 %;
- ТзОВ «Меблі-Сервіс» – на 4248434 грн. або на 30,1%
- ТзОВ «Агрологістика» – на 2541435 грн. або більше 2,3 рази;
- ТзОВ «ОА «Цитадель» – на 2 414198 тис. грн., або в 2,0 рази;
- ТзОВ «Агро ЛВ Лімітед» – на 1662511 грн. або на 76,61%;
- ТзОВ «ІТ Максимум» – за 956422 грн. або в 2,1 рази;
- ДГ «Радехівське», НААНУ на 586655 грн. або в 3,1 рази [6].

Таким чином цих дев'ять бюджетоутворюючих господарств забезпечило 90% усіх надходжень по ПДФО.

Другим у когорті бюджето утворювачих платежів є класичний місцевий платіж – єдиний податок із суб'єктів підприємницької діяльності які оподатковуються за спрощеною системою. У 2023 році усі надходження від нього становили – 43 029555 грн., або 107,2 % від запланованого показника. Порівняно з минулим 2022 роком податкові надходження зросли на 8455645 грн., або 24,53 %. Найбільші платники єдиного податку у Радехівській МТГ це

представники торгівлі, інформаційних технологій, а також аграрного сектору. У більшості громад місцевий бюджет значною мірою наповнюють підприємства сфери роздрібної торгівлі, виробництва та транспорту. У сфері оптової та роздрібної торгівлі – найбільші надходження. Підприємці в цій сфері забезпечують значну частину доходів громад, займаючись торгівлею споживчими товарами. Інформаційні технології та телекомунікації – це ІТ-фахівці, розробники, медіа та зв'язок. Ця група також є важливим джерелом надходжень завдяки високій рентабельності. І третьою групою є представники сільського господарства – тобто фермерські господарства та підприємства переробної промисловості в АПК, особливо в сільських громадах.

Третім за надходженнями до місцевого бюджету є плата за землю – у 2023 році надійшло – 21163211 грн., що становить 107,11 % річного розпису. Дане джерело надходжень має дві складових – земельний податок і орендна плата за землю. Так від земельного податку сума становила 3539445 грн, що є на 5,21% більше від запланованих показників але на 2321466 грн. менше показника 2022 року (39,64%). Оренда землі забезпечила місцевий бюджет на 17623766 грн., що становить 108,62% від запланованих показників у 2023 році. У порівнянні з 2022 роком надходження збільшились на 3009472 грн., або на 20,63%. Таке стрімке зростання надходжень від оренди землі відбулось за рахунок того, що Радехівська міська рада у звітному році затвердила ще 34 договори оренди на загальну площу 80,96 га еквівалентно 1914255 грн.

Наступним у структурі доходів місцевого бюджету є акцизний податок. Надходження від нього поділяються а дві групи – акциз на паливо-мастильні матеріали та акцизний податок з роздрібної торгівлі на підакцизні товари. Надходження від акцизного податку за паливо-мастильні матеріали у 2023 році становили – 8390844 грн., що становить 109,92 % загального річного запланованого доходу. Це більше ніж у два рази у порівнянні з показником 2022 року, або на 5055598 грн. Податок у вигляді акцизу на товари роздрібної торгівлі які включені до переліку підакцизних забезпечили бюджет громади на 3302125 грн., що у порівнянні з попереднім роком вони зросли на – 584311 грн.

або у відносному показнику на 21.54%. Щодо запланованих показників то вони перевиконані на 14,17 %

Щорічно збільшує свою питому участь у формуванні доходів бюджету територіальної громади і податок на нерухоме ману відмінне від земельної ділянки. Так від нього до загального фонду бюджету надійшло 4275966 грн., що становить 113,6 % від запланованого показника. Якщо співставити це з попереднім роком то надходження збільшилися на 1768596 грн. або 1,9 рази.

Надання адміністративних послуг міською радою забезпечило надходження у розмірі – 3598357 грн., або 104% від запланованого. Зростання цього показника також відчутно оскільки це більше на 7,3% ніж у 2022 році, в абсолютному показнику це складає – 244111 грн.

Доходи від рентної плата за використання природних ресурсів у 2023 році поповнили загальний фонд бюджету Радехівської територіальної громади на 1516569 грн., що на 1,86% більше від запланованого показника. Ці надходження на 30% більші ніж у 2022 році, що додатково забезпечили бюджет –363644 грн. Об'єднана громада також отримала 1743688 грн. від оренди майна яке є спільною власністю учасників бюджетного процесу перевиконавши прогнозовані показники на 33,64%. Порівняно з 2022 роком доходи зросли на 459699 грн., або 35,8 %. Доходи від припаркування транспортних засобів збагатив скарбницю громади на 131345 грн., що є в два рази більше показника 2022 року. Надання послуг за які стягується державне мито забезпечило – 38569 грн. до бюджету територіальної громади, що є на 31,72% більше показника 2022 року. Крім того інші надходження які не входять у визначений перелік становили 463600 грн, що є на 23,14% менше показника минулого року. Таким чином виглядають доходи які формують загальний фонд бюджету Радехівської об'єднаної територіальної громади у 2023 році.

Другим складовим зведеного бюджету є спеціальний фонд громади. Усього до спеціального фонду громади у звітному році зараховано 18 млн.350 тис. грн. грошових надходжень, а це становить 107,11% прогнозованих надходжень.

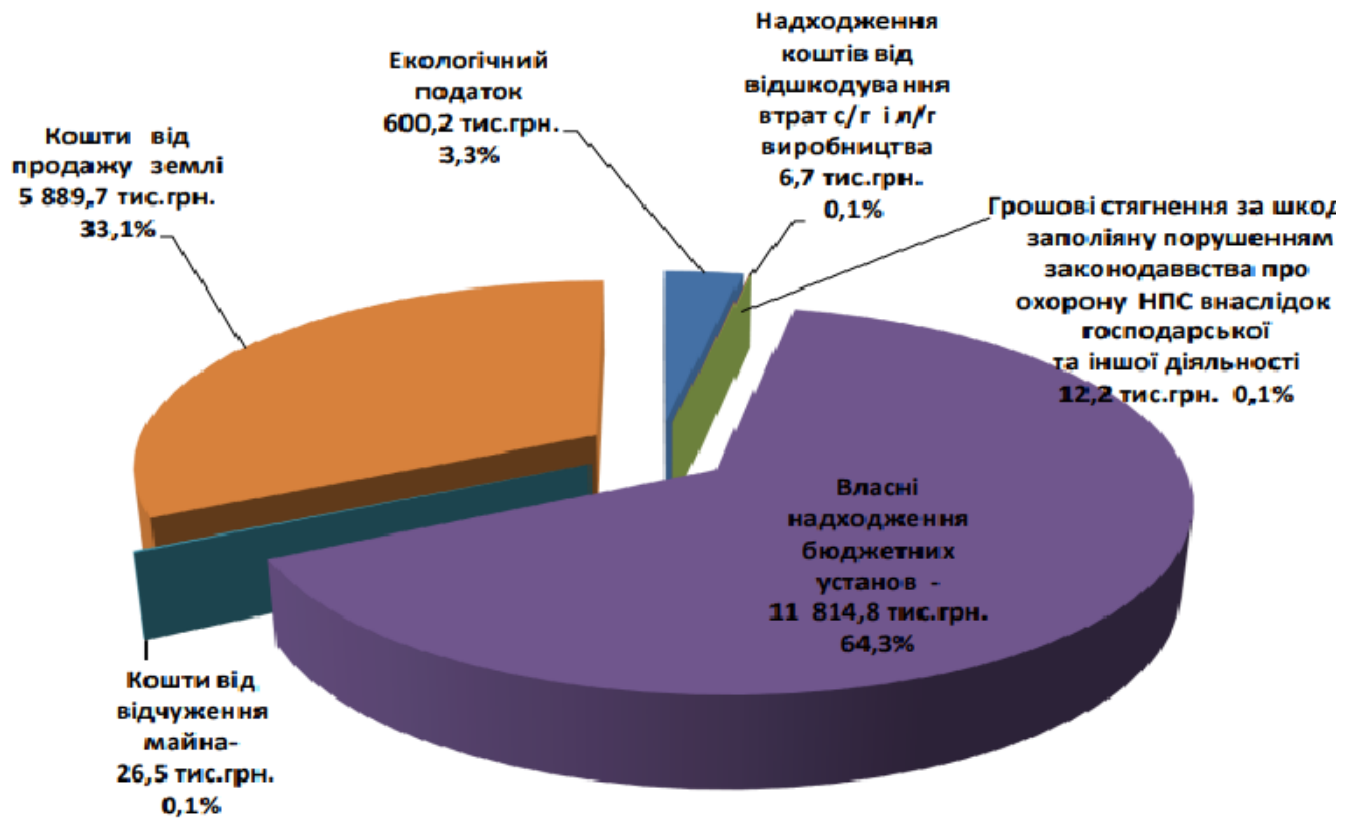

Рисунок 2.4 Питома вага надходжень до спеціального фонду Радехівської МТГ [6].

Аналізуючи дані рис.2.4 бачимо що основними джерелами доходів спеціального фонду бюджету територіальної громади є власні кошти:

- власні надходження бюджетних установ -11 млн., 815 тис. грн;
- кошти від продажу землі – 5 млн.890 тис.грн.

Ці два джерела надходжень складають 97,4% усіх асигнувань які надходять до спеціального фонду бюджету Радехівської територіальної громади. Власні надходження бюджетної установи оцінено в сумі 11 млн.815 тис. грн, що на 6 млн., 201 тис. грн., або більш ніж у 2 рази перевищує дохід за 2022 рік, за рахунок отриманої благодійної та гуманітарної допомоги від організацій та фондів. Бюджет розвитку ОТГ поповнився доходами у розмірі 5 млн. 916 тис.грн. А саме, кошти були зібрані через продаж землі яке мала несільськогосподарське призначення і було власністю комунального господарства на суму 5 млн. 746 тис. грн. Попри це отримані кошти від відчуження земель сільськогосподарського яке також належало до комунальної власності на суму 143 тис.грн., доходи від продажу нерухомого майна, забезпечило надходження на 26,5 тис. грн.

Та все ж найбільші надходження у грошовому еквіваленті до місцевого бюджету – це офіційні трансферти державного бюджету. Офіційні трансферти з державного бюджету — це грошові засоби, які надаються об'єднаним територіальним громадам від імені держави задля фінансування певних статей видатків. Суть офіційних трансфертів полягає в підтримці фінансової стабільності регіонів, вирівнюванні фінансових можливостей між багатшими та менш заможними громадами, а також у забезпеченні виконання загальнодержавних функцій на місцевому рівні. До основних видів трансфертів з державного бюджету належать: дотації вирівнювання, субвенції, базова дотація, реверсна дотація. Дотації вирівнювання здійснюють з метою зменшення фінансових дисбалансів між регіонами. Тобто вони зрівноважують бідні та заможні громади щоби забезпечити їм фінансову спроможність виконувати базові функції та обслуговувати населенню необхідними послугами у сфері – освіти, охорони здоров'я та соціальних виплат. Щодо субвенцій то їх метою є фінансування конкретних програм або цільових проектів. Субвенції є цільовими коштами і надаються місцевим бюджетам під конкретне завдання і кошторис визначений державою, а саме – капітальне будівництво, фінансування медичних заходів, соціальних проектів, тобто школи, дитячі садки. За результатами освоєння коштів необхідно у встановлені терміни звітувати перед державою, оскільки ці кошти мають чітко визначене призначення. Наступним інструментом розподілу державних коштів між місцевими бюджетами є базова дотація. Її мета це належна підтримка фінансової незалежності об'єднаних територіальних громад, впершу чергу новоутворених задля виконання покладених на них функцій. Базова дотація призначена для фінансово не стійких територіальних громад, які вкрай обмежені у власних джерелах фінансування. Таке фінансування є додатковим а подекуди і єдиним джерелом яке дозволяє у повному обсязі виконувати власні функції у повному обсязі. Інколи державним бюджетом може застосовуватись і реверсна дотація – тобто вилучення коштів наданих попередньо. Реверсна дотація застосовується не часто адже має фіскальний характер і лише тоді коли є надлишок грошових коштів які мають забезпечити обов'язкові витрати

громади. Це працює наступним чином – частина цих коштів передається до державного бюджету, щоб у наступні періоди перевести їх на рахунки менш фінансово-спроможних територіальних громад.

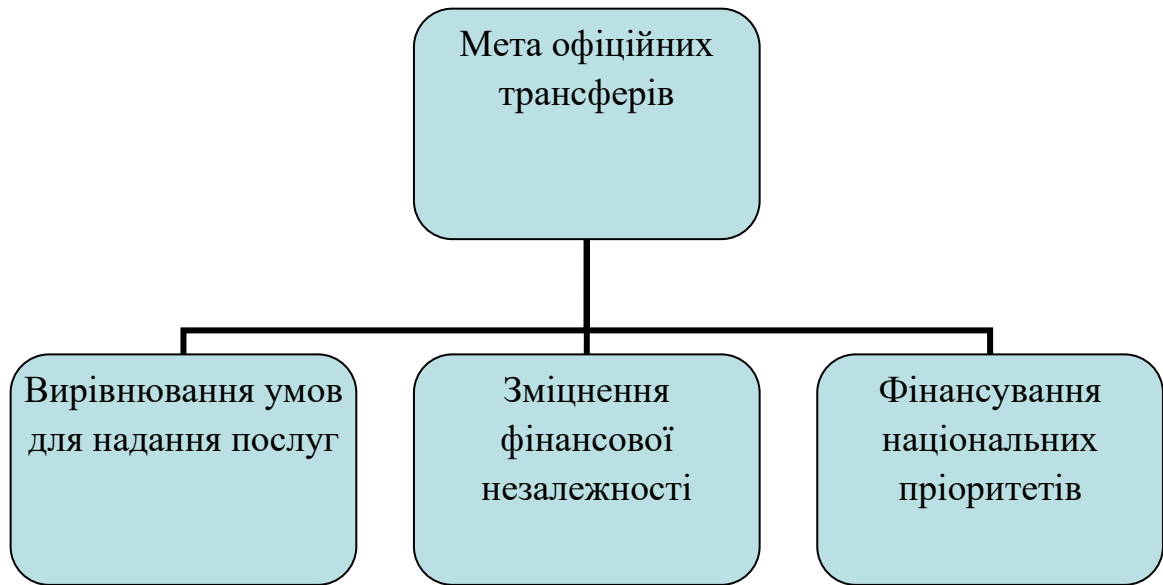

Рисунок 2.5 Пріоритетні цілі використання офіційних трансферів [1].

Характеризуючи пріоритетні цілі офіційних трансферів доцільно вказати що вони мають чітко виражений характер і призначення. У випадку їх несвоєчасного використання, вони повертаються назад до державного бюджету. Навіть якщо не освоєно частина послуг вона також повертається назад до бюджету держави.

Надаючи офіційні трансфери територіальним громадам забезпечуються визначені цілі які ми можемо бачити на рис. 2.5. А саме, вирівнювання умов означає забезпечити рівнозначний доступ до базових соціальних послуг у всіх територіальних одиницях країни, незалежно від їх фінансової спроможності – крім тимчасово окупованих територій. Зміцнення фінансової спроможності громад означає забезпечити додатковими джерелами фінансування громади, які самостійно не в змозі оплачувати та фінансувати свої потреби, отримувати фінансову підтримку та розвиватися. Заключна мета такого процесу – утворення конкурентно стійкого суб'єкта господарювання із самодостатнім бюджетом у майбутньому. І на завершення фінансування пріоритетів держави на місцях дозволяє державі через субвенції спонсорувати стратегічні національні проекти у галузі освіти, охорони здоров'я на локальному рівні, а це сприятиме цільовому використанню коштів на важливі соціальні сфери життя.

Протягом 2023 року до загального фонду Радехівської МТГ надійшло офіційних трансфертів з державного бюджету на суму 119 млн.921тис. – уся сума від запланованої. У загальній структурі маємо дві дотації – базова дотація і освітня субвенція. Сума базової дотації становила 18 млн.114 тис. грн., освітня субвенція – 101млн. 807 тис. грн. Внаслідок отриманих дотацій протягом 2023 року з обласного бюджету надано наступні дотації:

- субвенція на проведення видатків у сфері освіти, обсяг якої становив 1 млн. 477 тис.грн.;

- субвенція на надання бюджетної державної допомоги особам з особливими освітніми потребами в сумі 286,3 тис. грн.;

- субвенція на реалізацію індивідуальних ініціатив, які спрямовані на реалізацію соціального проекту «Активні парки – локації здорової України» задокументовано на загальну суму 156,9 тис. грн.;

- субвенція на створення безпечних умов у загальноосвітніх навчальних закладах за рахунок відповідної державної дотації на суму 1 млн.134 тис. грн.

За рахунок додаткової дотації з державного бюджету, що фінансувала заклади комунальної форми власності, заклади освіти державної власності, розташовані на території Львівської області, передано на фінансування з місцевих бюджетів. Ці установи перебували у спільній власності територіальних громад Львівської області, які перебували під наглядом місцевих керівників. З місцевого бюджету рада отримала ще одну дотацію – 3 млн. 298 тис. грн.

На оплату видатків бюджету МТГ на енергоносії у приміщеннях спільного користування, де розміщені біженці (ВПО) – виділено ще одну дотацію з бюджету Львівської області на суму – 895,1 тис. грн. Крім того – 3,8 млн.грн. на розвиток української мови. У межах реалізації комплексної програми розвитку Львівщини виділено – 95,7 тис.грн – на створення сучасного інтерактивного простору розвитку громад. На програму «Безпечна Львівщина: виділено – 30,4 тис.грн. із загального бюджету та 172,5 тис.грн. із спеціального бюджету. З метою оновлення матеріально-технічної бази інклюзивно-ресурсного центру на реалізацію обласної освітньої програми на 2021-2025

роки виділено – 28 тис.грн. Ще на 9,6 тис. грн профінансовано реалізацію програми розвитку освіти в області на 2021-2025 роки. З метою повноцінного фінансування профінансовано реалізацію програми забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування на території Радехівської МТГ на суму – 555,1 тис. грн.

2.3 Аналіз виконання кошторисів за видатками громади

Як і за доходами бюджет Радехівської територіальної громади виконується і за видатками. За звітний період з місцевого бюджету здійснено видатки у сумі 408 млн. 829 тис.грн., або 93,6% річного розпису, у тому числі за загальним фондом МТГ – 370 млн. 570 тис.грн., або 94,2% до запланованих асигнувань з урахуванням змін і витрат спеціального фонду на суму – 38 млн. 259 тис.грн., або 88,0% до прогнозованих видатків.

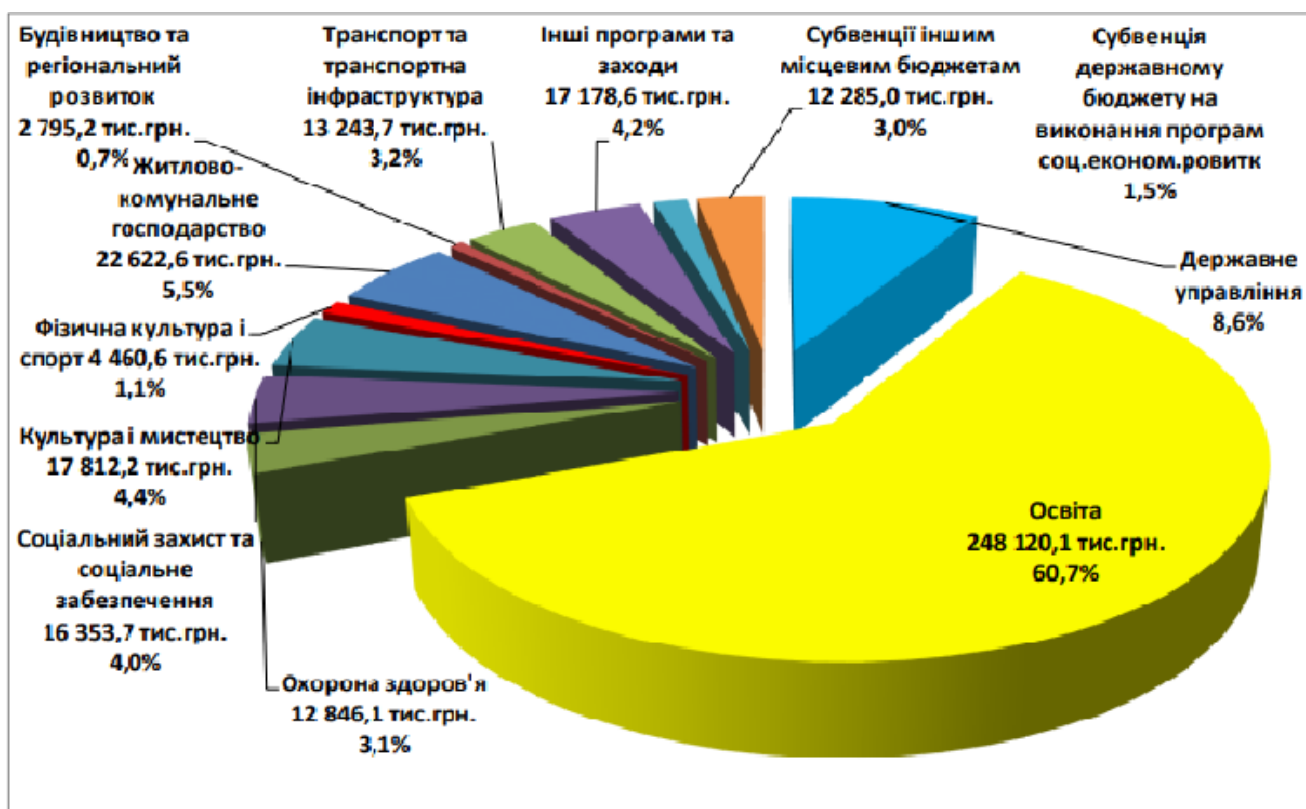

Рисунок 2.6 Напрямки використання коштів Радехівської МТГ у 2023 році [8]

Порівняно з 2022 роком обсяг видатків бюджету зріс на 72млн. 433 тис. грн, або на 21,5%. Зокрема видатки загального фонду зросли на 52млн.589 тис. грн, або на 16,5%, видатки спеціального фонду зросли на 19844,2 тис. грн. , або

втричі. Протягом звітного періоду здійснювалась своєчасна та повна виплата заробітної плати працівникам бюджетних установ, що фінансуються з місцевого бюджету, фінансувалися інші першочергові видатки згідно зареєстрованих фінансових зобов'язань. Із загального бюджету на утримання органів місцевого самоврядування у 2023 році використано 34654,4 тис. грн., або 93,63% кошторису на 2023 рік. Порівняно з минулим роком сума видатків зросла на 3239,2 тис. грн. або на 10,31%. Видатки на оплату праці та оплату праці здійснено у сумі 30538,4 тис.грн., що становить 95,77% річного кошторису, і порівняно з минулим роком більше на 8,34% або на 2 млн.338 тис.грн. Касові видатки спеціального фонду склали 238,7 тис. грн. Через продаж пасажирського мікроавтобуса з Литви, оціненого в 142,4 тис. грн., було виявлено портативне джерело живлення малої потужності в рамках допомоги Програми розвитку ООН, яка оцінюється в 29 тис.\$. Від ГО «Львівська аграрна палата» сума коштів становила 40,2 тис.\$. Також закуплено 27,0 тис.грн. придбано портативний комп'ютер для фінансового відділу.

У рамках кошторису Програми фінансового забезпечення представницьких видатків та інших видатків, пов'язаних з діяльністю Радехівської міської ради на 2021-2023 роки виконано касових видатків на загальну суму 181 тис.грн., що становить 90,91% річного кошторису. По галузі «Освіта» загальна сума касових видатків на 01.01.2024р. включно із загальним та спеціальним фондами – 248 млн.120 тис. грн. Порівняно з 2022 роком видатки на галузь збільшились на 18 млн. 108 тис. грн. або на 7,96 %. Касові видатки по 14 дитячих садочках зросли до 41 млн. 490 тис.грн., що становить 95,51% річного кошторису, що на 4млн.680,5 тис.грн. більше видатків 2022 року або на 12,7%. На оплату праці та фонд заробітної плати спрямовано кошти в сумі 31 млн.724 тис. грн. Порівняно з попереднім звітним періодом витрати на оплату праці зросли на 1 млн.630 тис. грн., або на 5,4%. За енергоносії освоєно 3 млн. 794 тис. грн., що становить 82,22 % до передбаченого кошторисом і це більше минулого року на 684,5 тис. грн. На відновлення та облаштування укриттів у дошкільних навчальних закладах використано 199,5 тис. грн.

Видатками спеціального фонду забезпечено фінансування дошкільних закладів спрямовано видатки на загальну суму 1 млн. 532 тис. грн. і призначені для оплати харчування. Також у 2023 році замінено котел на суму 170,1 тис. грн., за кошти місцевого бюджету в загальноосвітній середній школі с. Бишів Червоноградського району Львівської області.

Вцілому освітні субвенції поширились і на дошкільні освітні заклади і склали – 184 млн. 757 тис.грн., що становить 95,11% річного кошторису, у тому числі видатки загального фонду – 174 млн. 668 тис.грн. і видатки спеціального фонду – 10 млн. 088 тис.грн. Спостерігається позитивна динаміка видатків на освіту у 2023 році яка склала – 7,9% (або 13 млн. 455 тис. грн.).

Загалом на оплату праці і нарахування на заробітну плату працівників загальноосвітніх навчальних закладів профінансовані кошти в сумі 144 млн. 946 тис.грн., що становить 99,83 відсотка річних призначень. В структурі видатків загального та спеціального фонду на заклади загальної середньої освіти видатки на заробітну плату складають 78,55 відсотка, а у порівнянні до минулого року більші на 4 млн.476 тис.грн. або на 3,2 %. На оплату комунальних послуг та енергоносіїв проведені видатки в сумі 18 млн. 460 тис.грн. , що становить 75,89 % від прогнозованих. Динаміка видатків у порівнянні із 2022 роком більша на 2 млн. 656 тис.грн. або на 16,8%. На поточні ремонти шкіл спрямовано кошти в сумі 1млн. 273 тис.грн. Крім цього на утримання, облаштування, приведення до належного стану ЗСЦХ та укриттів по загальному фонду спрямовані кошти в сумі 686,7 тис.грн.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1 Перспективні альтернативні джерела фінансування доходів місцевих територіальних громад

Удосконалення дохідної частини об'єднаних територіальних громад є одним з ключових завдань для забезпечення їх сталого розвитку та надання якісних послуг населенню [7]. Оскільки кожна громада має свої особливості, універсального рецепту не існує. Однак, існують загальні стратегії, які можуть бути адаптовані до конкретних умов. Основними напрямками такого вдосконалення може бути розширення податкової бази, залучення інвестицій, розвиток сфери надання власних послуг, оптимізація витрат внутрішнього призначення. Розширення податкової бази має на меті здійснення конкретних дій і кроків з метою пошуку додаткових джерел фінансування за рахунок обов'язкових платежів. Адаптуючи це до Радеківської міської територіальної громади можна сказати що перш за все це - активний контроль за сплатою податків: запровадження сучасних систем обліку, співпраця з податковою службою, просвіта платників податків. Також до компетенції територіальної громади доцільно віднести і стимулювання розвитку бізнесу: створення сприятливого інвестиційного клімату, спрощення адміністративних процедур, надання податкових пільг для нових суб'єктів господарювання. Крім того сесія міської територіальної громади може переглянути ставки місцевих податків і зборів: оптимізувати їх з урахуванням платоспроможності населення та бізнесу, забезпечення справедливості та ефективності. В реальності це здійснюється шляхом проведення аналізу ефективності поточних ставок місцевих податків та зборів, їх порівняння з сусідніми громадами та загальнодержавними показниками Розширення податкової бази є ключовим аспектом фінансової стабільності та розвитку міської територіальної громади.

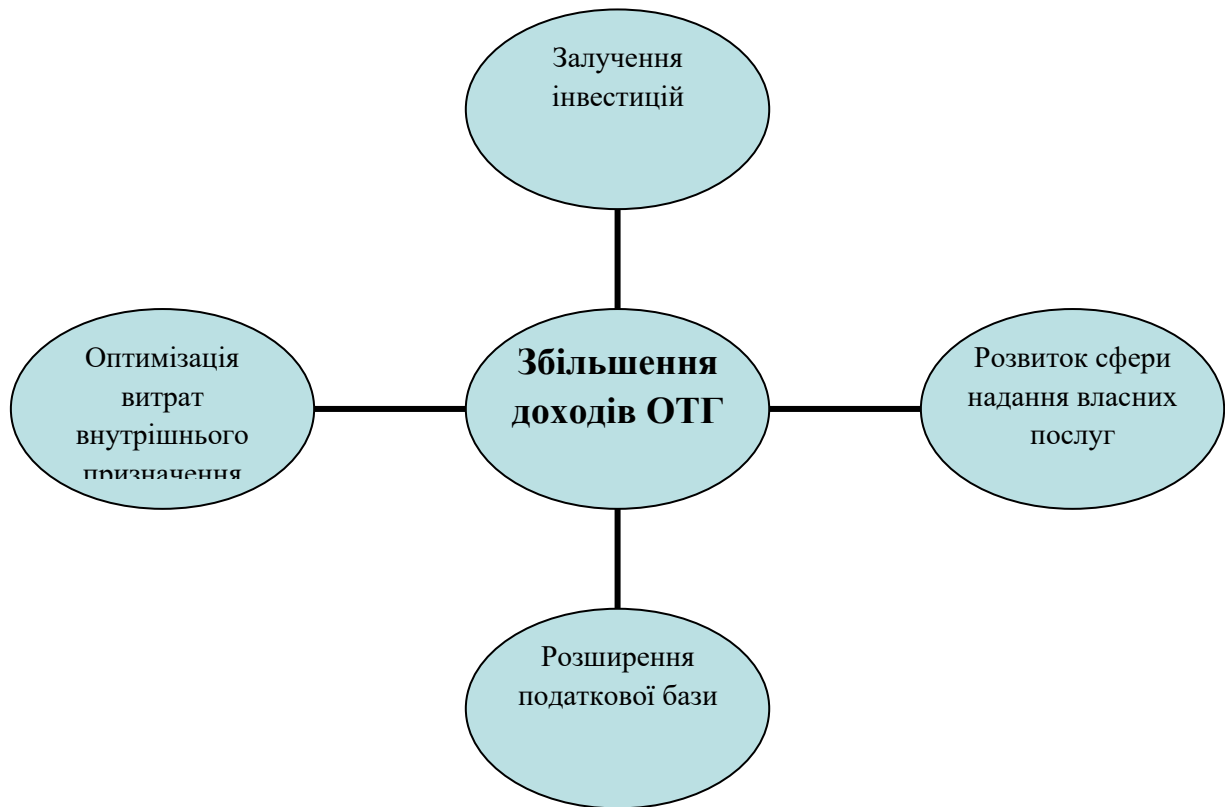

Рисунок 3.1. Модель оптимізації доходів територіальної громади [11].

Основними напрямками підвищення фіскальної ефективності у Радехівській МТГ є - об'єкти житлової нерухомості, земельна рента та природні ресурси: Переоцінка нерухомості, введення нових об'єктів оподаткування (наприклад, недобудови, нежитлові приміщення). Перегляд ставок земельного податку, запровадження додаткових платежів за спеціальне використання земель. Якщо на території громади є родовища корисних копалин або інші природні ресурси, то їх експлуатація може стати додатковим джерелом доходів.

Процес реорганізації чи перегляду ставок обов'язкових платежів здійснюється в поєднанні з оптимізації процедури сплати. Тобто, впроваджуються електронні сервери, спрощення звітності, мінімізуються адміністративне навантаження на податкових агентів. Доцільно також посилити контроль щодо забезпечення ефективного адміністрування податків та боротьбі з ухиленням від сплати. Достатньо цікавим методом розширення бази оподаткування є залучення нових платників. Процес залучення нових податкових агентів вимагає додаткової інвестиційної привабливості. В Радехівській МТГ створено сприятливий бізнес-клімату, планується надання першочергових податкових пільг з місцевих податків і зборів для нових

підприємств та розвиток інфраструктури регіону. також планується залучати і до формування доходів місцевого бюджету туристичну галузь. Просування туристичних маршрутів, створення нових об'єктів інфраструктури, залучення інвестицій у туристичний сектор.

З метою всебічно можливих напрямків вдосконалення формування доходів бюджету Радехівської МТГ доцільно правильним чином скоординувати роботу з іншими державними органами управління. Така співпраця може призвести до створення нових спільних проєктів. Реалізація спільних проєктів з державними органами, які фінансуються з державного бюджету, але мають певні особливості у своїй діяльності і могли би бути корисні один одному. Спільний контроль за дотриманням податкового законодавства, обмін інформацією це одні з небагатьох напрямків досліджень які можна узгодити з усіма державними інституціями. Розробка детального бюджету, який враховує потенційні доходи та витрати. Також доцільно розглянути і впровадження сучасних програмних продуктів для управління фінансами та обліку податків. Не можна обходити стороною і залучення громадськості до обговорення бюджетних питань та розробки місцевих програм розвитку.

Важливо розуміти, що розширення податкової бази - це комплексний процес, який вимагає системного підходу та врахування специфіки кожної окремої громади. Розробка інвестиційних проєктів: ідентифікація перспективних напрямків розвитку, підготовка детальних бізнес-планів. Проведення інвестиційних форумів та конференцій: залучення потенційних інвесторів, демонстрація інвестиційних можливостей громади. Створення інвестиційного агентства: забезпечення комплексного супроводу інвесторів на всіх етапах реалізації проєктів. Підтримка місцевих виробників: надання пільгових кредитів, сприяння виходу на нові ринки. Створення промислових парків: концентрація виробничих потужностей, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва. Розвиток агропромислового комплексу: підтримка фермерських господарств, створення кооперативів.

Підвищення ролі місцевих податків і зборів та підвищення їх питомої ваги у власних доходах місцевих бюджетів є одним із головних завдань

подальшого розвитку місцевої фіскальної незалежності та самостійності. Проте питання ефективного контролю за виконанням платниками місцевих податків податкових зобов'язань досі не вирішено в повній мірі, що призводить до великих витрат місцевих бюджетів. Податковим кодексом України передбачено, що функцією державної податкової служби є надання послуг платникам податків. Тому питання, пов'язані з адмініструванням податків, не є пріоритетною сферою і більшого не мають належної уваги з боку органів податкового контролю. Органи місцевого самоврядування наразі не мають повноважень з адміністрування податків.

Податковим кодексом передбачено, що фіскальні органи повинні надавати органам місцевого самоврядування інформацію про нарахування та сплату податків. Територіальні громади не мають актуальної інформації про сумлінність сплати податків на своїй території. Це негативно вплинуло на процес планування та виконання бюджету та вимагає законодавчих реформ для вирішення вищезазначених проблем. Тому необхідно знайти механізми посилення діяльності органів місцевого самоврядування на розширення фіскальної бази та мобілізацію фінансових ресурсів для бюджетного процесу. Розширення впливу органів місцевого самоврядування на процес менеджменту місцевих податків і зборів є одним із аспектів децентралізації влади, підвищення самостійності та формування інвестиційної сприятливості місцевого самоврядування. Менеджмент податків – це складний, багатофункціональний процес, який вимагає чіткого дотримання законодавчих процедур та професійної підготовки персоналу у поєднанні з інформаційною базою яка забезпечить процес остаточним і повноцінним. Отже, враховуючи складність збору та адміністрування податків, необхідно уточнити обсяг повноважень податкових органів, синхронізувати їх дії та процесуальних продуктів об'єднаних територіальних громад і органів управління податковою системою. Саме тому центр економічних досліджень розвитку територіальних громад при Бюджетному комітеті Верховної Ради України проводив моніторингове опитування яке дозволяє виявити як бачення респондентів

щодо покращення можливостей зростання доходів територіальних громад (рис.3.2)

Чи доцільно передати окремі функції з адміністрування місцевих податків і зборів до повноважень ОМС?

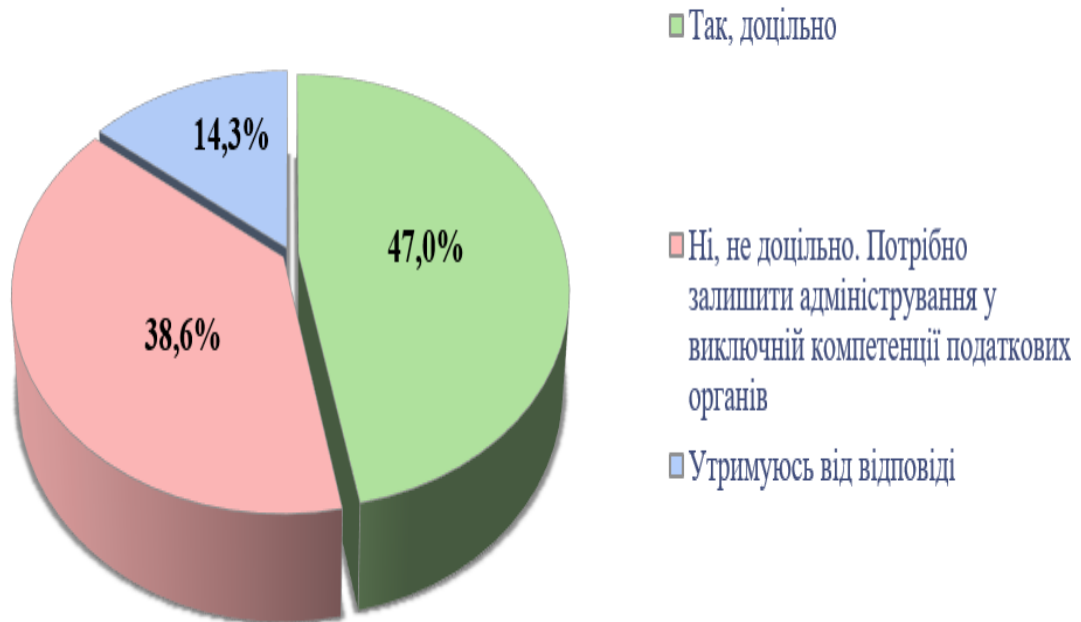

Рисунок 3.2 Думка респондентів про зміну функцій ОТГ [8]

В анонімному опитуванні взяли участь 251 керівник місцевих територіальних громад з 22 регіонів України, що становить 17% від загальної кількості територіальних громад. За результатами опитування майже половина респондентів – 47,22% підтримують децентралізацію управління місцевими підрозділами і зборами, а 38,64% респондентів не погоджуються з цією точкою зору. Конкретні результати свідчать про поточні настрої серед громад. Враховуючи те, що велика громада все ще сприятиме децентралізації місцевого податкового адміністрування, доцільним є подальше обговорення конкретного переліку функцій, які цю частину можна покласти на органи місцевого самоврядування. Серед респондентів, які підтримали передачу місцевих податкових повноважень, 42,2% пропонували поступову передачу, а ще 22,7% вважають, що це має бути передано протягом наступних 1-2 років рис (3.3).

Коли саме мають бути передані окремі функції з адміністрування місцевих податків і зборів до повноважень ОМС?

Рисунок 3.3 Перспективи передачі функцій до територіальних громад [8]

Таким чином за даними діаграми бачимо, що 65% респондентів вважають що передачу функцій адміністрування податків повинні бути передані до територіальних громад не чекаючи завершення війни. Крім того, здійснення податкового супроводу за усіма без винятку місцевими платіжками, процес контролю за своєчасністю сплати і подання звітності, надсилання податкових рішень-повідомлень про рух грошових коштів у вигляді місцевих податків і зборів. Разом з тим працівники органів місцевого самоврядування вважають що перевірка дотримання рівня податкової дисципліни, притягнення до відповідальності за порушення норм податкового законодавства повинні залишатись у компетенції податкової служби.

Фінансове управління міністерства фінансів України розраховує до 2025 року перераховувати до бюджетів громади 60 % податку на доходи фізичних осіб замість 64 % у наступні роки. Крім того, з 2024 року залишаються чинні

норми щодо включення грошового забезпечення військовослужбовців до державного бюджету до ПДФО. Ще одним джерелом надходжень до місцевих бюджетів є паливний акциз, з якого 13,44% податку за відповідною ставкою у 2025 році буде зараховано до місцевого бюджету. Враховуючи передачу додаткових функцій місцевого податкового адміністрування територіальним громадам, органам місцевого самоврядування основними потребами є розробки та встановлення спеціалізованого програмного забезпечення (92,2% респондентів) та навчання персоналу (87,7%). Крім того, переважно більшість вважає за необхідне змінити структуру органів виконавчої влади для відповідної організації процесів адміністрування податків на місцях (83,8%).

Органи місцевого самоврядування взаємодіють з податковими органами в різних формах і з різною періодичністю. Взаємодія податкових органів та органів місцевого самоврядування може потребувати додаткового контролю через процедури вдосконалення перегляду. Визначено, яка інформація потрібна суспільству від податкових органів про платників податків та виконання ними податкових зобов'язань. Отже, органи місцевого самоврядування підтримують певну інформацію відповідно до вимог, визначених Законом про регламент.

Більшість представників територіальних громад вважають що першочергово до їхньої компетенції мають перейти функції щодо обліку платників податків, формування інформаційно-законодавчої бази в першу чергу стосовно податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки. На думку органів місцевого самоврядування, облік платників місцевих податків і зборів та наповнення інформаційних баз про об'єкти та суб'єктів оподаткування є найбільш актуальними питаннями з точки зору покращення якості надходжень.

Окрім цього, понад половина опитаних вважають, що органи місцевого самоврядування повинні мати достатньо повноважень для здійснення контролю за нарахуваннями і сплатою місцевих податків і зборів, здійснювати розсилку податкових повідомлень та мати можливість податкового контролю щодо місцевих податків і зборів.

Сам процес вдосконалення адміністрування платежів територіальних громад повинен бути зваженим та врахувати наявні ризики, з недопущення

негативних результатів. Перш за все треба оцінити реальну спроможність місцевого самоврядування забезпечити виконання таких повноважень. Оскільки, процес адміністрування обов'язкових платежів є цілісним механізмом, що включає облік платників, контрольню-перевірочну роботу, утримання податкового боргу, представництво в судах та освоєння сервісних послуг податковим агентам. Сам процес навчання чи зміни функцій органів місцевого самоврядування має бути проведений своєчасно та якісно.

Також необхідно ліквідувати прогалини діючого податкового законодавства, що не дозволяють в даний час ефективно адмініструвати податки громади, а вже згодом передавати повноваження податкової служби з обслуговування місцевих податків громадам громадам. Під час війни важко забезпечити прозоре виконання даного процесу, але все ж необхідно його розпочинати. Діалог має враховувати зацікавлені інтереси податкових агентів, територіальних громад і центральних органів управління в державі. Одна і з найбільш перспективних груп місцевих фіскальних платежів, на нашу думку, це податки на нерухомість. Місцеві громади повинні активніше залучатися до процесу адміністрування майнових податків. При цьому мають отримати розширені можливості у даній сфері. Серед них важливо виокремити – модель спільного адміністрування місцевих платежів податковою службою та місцевими громадами.

Поетапний перехід до обслуговування повного податкового супроводу адміністрування податків на майно місцевим самоврядуванням має забезпечуватись інтегрованою підтримкою держави щодо фіскальної обізнаності та покращенням інформаційно-технічного забезпечення їх структур.

Які з перелічених функцій щодо адміністрування місцевих податків і зборів повинен виконувати ОМС Вашої громади для покращання надходжень?

Рисунок 3.4 Перелік функцій які пропонується передати в територіальні громади [3]

Проведення перевірок платників місцевих податків і зборів не вважається досить ефективним засобом покращення надходжень – за це висловилося лише 31,8% опитаних. Також більшість представників територіальних громад не вважають, що притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства повинно бути однією з основних функцій. Крім того територіальні громади не мають чіткого взаємозв'язку з податковою службою,

а тому не можуть своєчасно і у повній мірі здійснювати моніторинг необхідних завдань та проблем які оперативна виникають під час організації розрахунків щодо адміністрування обов'язкових платежів до бюджетів та фондів усіх рівнів.

Як саме організований процес взаємодії ОМС громади з податковими органами?

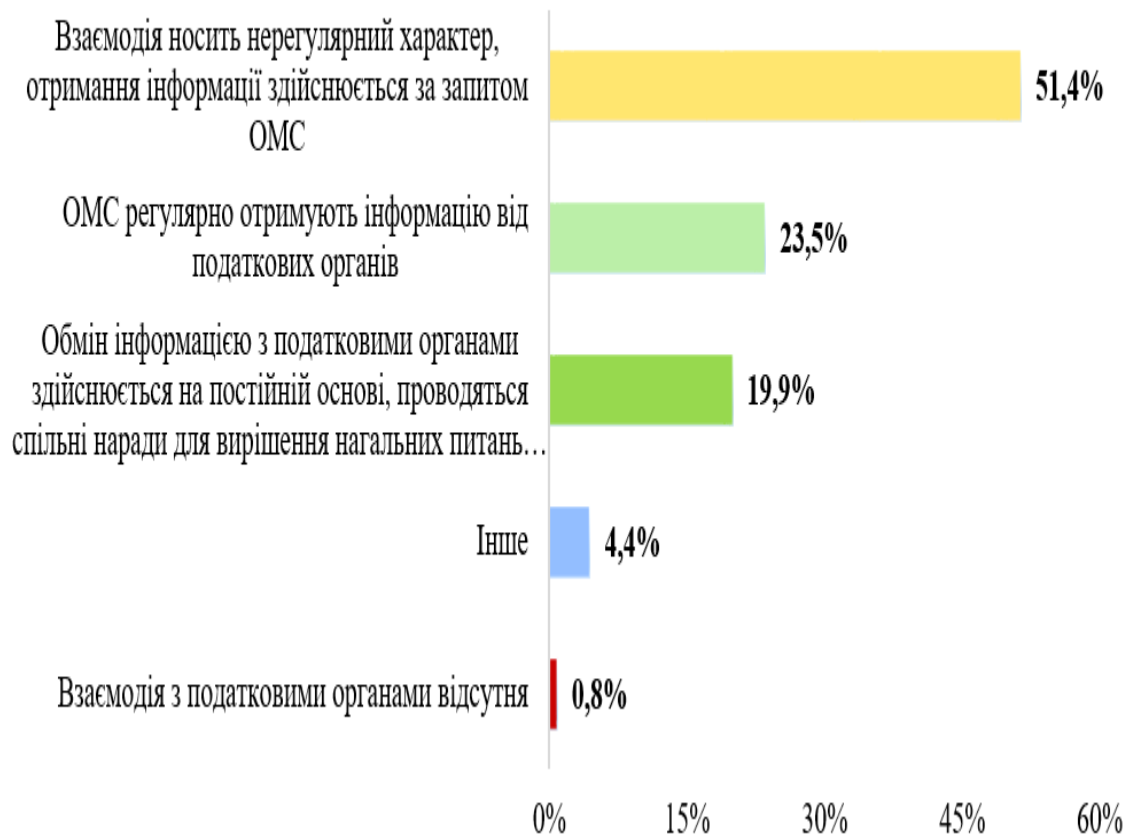

Рисунок 3.5 Рівень організації співпраці територіальних громад і податкової служби [3]

Характеризуючи процес взаємодії з органами фіскальної служби органи місцевого самоврядування вважають за доцільне створити спільний реєстр інформаційного характеру який дозволить виконати поставлені запитання у повній мірі у частині податкового супроводу обов'язкових платежів. Створення такого спільного реєстру куди би можна було звернутись для отримання інформації як зі сторони місцевого самоврядування так і органів державної податкової служби дозволив би максимально спростити процес адміністрування податкових платежів у ланці взаємовідносин з державою. Крім того цей реєстр би дозволив також залучити і банківські установи та органи

державного управління для обміну необхідною інформацією яка би мала на меті спрощення взаємовідносин між урядовими структурами різного рівня.

3.2 Напрямки підвищення фіскальної ефективності місцевих бюджетів у світі

У розвинутих країнах світу покращення дохідності об'єднаних територіальних громад відбувається через застосування ряду комплексних підходів, що базуються на ефективному використанні наявних ресурсів, залученні інвестицій, розвитку місцевих підприємств та інфраструктури, а також інноваційних технологіях управління. Найбільш цікавими напрямками, на нашу думку, є ті які застосовуються в розвинутих країнах для покращення фінансової спроможності територіальних громад і можуть бути адаптовані до реалізації у Радехівській територіальній громаді:

- Децентралізація податкових повноважень: У багатьох розвинутих країнах, зокрема в Німеччині, Швеції чи Канаді, місцеві органи влади мають ширші повноваження в зборі податків, що дозволяє їм безпосередньо отримувати частину податків, таких як податок на нерухомість, податки на підприємства, податки на землю, а також податки на доходи фізичних осіб, якщо це дозволяє система.

- Мобілізація місцевих податків: Розвинутий механізм оподаткування дозволяє громадам збирати податки від великих підприємств, які працюють на їх території. Це забезпечує стабільний потік фінансів у місцеві бюджети.

- Розвиток інфраструктури для бізнесу: В країнах, таких як Нідерланди чи Сінгапур, місцеві органи активно створюють сприятливі умови для інвесторів, забезпечуючи високоякісну інфраструктуру (дороги, зв'язок, електроенергія), а також надаючи податкові пільги та субсидії для великих інвестиційних проектів.

- Інвестиційні зони і кластери: Місцеві громади часто створюють бізнес-парки та спеціальні економічні зони, де інвестори можуть отримати пільги, що

дозволяє залучати нові інвестиції. Наприклад, у Японії часто використовуються спеціальні економічні зони для залучення технологічних компаній.

- Привернення іноземних інвестицій (FDI): Через міжнародні партнерства, участь в європейських програмах або через місцеві агенції з розвитку інвестицій громади можуть залучати міжнародних інвесторів. У Швейцарії, наприклад, часто вдається залучити висококваліфіковані інвестиції завдяки економічній стабільності та високому рівню життя.

- Підтримка малого та середнього бізнесу (МСБ): У країнах, таких як Німеччина, Італія, Франція, активно підтримується малий і середній бізнес через пільгові кредити, субсидії та інші фінансові інструменти. Це дозволяє створювати нові робочі місця і збільшувати доходи ОТГ через податки та збори.

- Інновації та технології: Використання новітніх технологій у бізнесі (розвиток стартапів, технологічних парків) — важлива частина стратегії розвитку ОТГ. Наприклад, у країнах, як Швеція чи Фінляндія, активно розвиваються інноваційні технологічні хаби, що дозволяє громадам отримувати додаткові доходи від наукових розробок та стартапів.

- Екологічний туризм: Багато ОТГ у розвинутих країнах орієнтуються на розвиток екологічного туризму, що дозволяє залучати інвестиції в розвиток інфраструктури та генерувати доходи від туристів. Наприклад, у Швейцарії та Австрії дуже розвинений гірськолижний туризм, який приносить значні доходи місцевим громадам.

- Культурний та історичний туризм: У багатьох країнах, таких як Італія, Франція, Великобританія, активно розвиваються туристичні маршрути, які орієнтовані на культурну спадщину, архітектурні пам'ятки, що приносить додаткові доходи місцевим громадам через туризм.

- Ефективне управління місцевими бюджетами: Важливим фактором успіху є чітка система управління фінансами, яка дає можливість місцевим органам максимально ефективно розподіляти ресурси. У багатьох країнах застосовуються сучасні технології фінансового планування та обліку,

наприклад, у Швеції та Норвегії є добре розвинута система електронного бюджету, що забезпечує прозорість і контроль за витратами.

- Підвищення кваліфікації місцевих чиновників: В багатьох розвинутих країнах органи місцевого самоврядування постійно підвищують кваліфікацію своїх співробітників в питаннях фінансового менеджменту, державних закупівель, оподаткування. Це дозволяє підвищити ефективність управління фінансами на місцевому рівні.

- В країнах Європейського Союзу, таких як Нідерланди та Данія, активно підтримується залучення громадян до процесів прийняття рішень через відкриті бюджети та інші механізми.

- Спільні інфраструктурні проекти: У багатьох країнах для фінансування великих інфраструктурних проектів (будівництво доріг, мостів, лікарень, шкіл) активно використовують модель державно-приватного партнерства, що дозволяє громаді отримувати фінансові ресурси для розвитку, зменшуючи при цьому фінансове навантаження на місцевий бюджет.

- Зелені ініціативи та сталий розвиток: У країнах, як Норвегія, Швеція, Фінляндія, активно підтримуються ініціативи з відновлюваної енергетики, утилізації відходів, і зелених технологій, що не тільки покращує екологічну ситуацію, а й приносить додаткові доходи від екологічних програм та грантів.

Відомим французьким вченим-економістом Івом Сінтомером були описані моделі місцевого які діють і приносять доходи територіальним бюджетам. До них належать

- модель Порту-Алегрі, адаптована для Європи (1);
- модель непрямой участі (2) ;
- модель з консультативною природою (3);
- модель бюджету участі у спільноті (4);
- модель участі за групою інтересів (5).

Перша модель, адаптована для окремих європейських країн, зокрема Іспанію і характеризується участю окремих громадян у публічних зустрічах на рівні невеликої громади. Для цієї моделі характерна багаторівнева структура функціонування. Уповноважені делегати обираються для участі в засіданнях на

вищих інстанціях. Пропозиції ранжуються по вищестоящих громадах шляхом застосування критеріїв соціальної справедливості. Остаточний перелік проектів – це пропозиція бюджету на основі побажань громадян, яка представляється в муніципальній раді і згодом включається до міського бюджету. Іспанські міста на півдні, що запровадили бюджет участі, вважаються найближчими варіаціями бразильської моделі. Модель непрямой участі характеризується участю та консультаціями щодо моделі громадського фінансування; результати

Модель публічних фінансових консультацій як правило ми можемо бачити на прикладі Німеччини. А моделі непрямой участі використовується, як правило в малих містах Франції та Австрії. Бюджетні моделі участі та групи інтересів характеризуються участю організованих груп осіб, яких запрошують зробити внесок і запропонувати проекти щодо соціальних, культурних та екологічних витрат. Іншим унікальним аспектом цих моделей є те, що лише частина фінансування надходить від територіальних громад. Це насамперед фінансування – міжнародними організаціями, неурядовими організаціями, приватними компаніями або національним урядом. У результаті влада містечка чи провінції, чи федеральної землі кожної зацікавленої держави самостійно приймає рішення щодо реалізації проектів.

У моделі бюджету участі громади приватні компанії виключені з можливості приймати участь бюджетуванні: фінансування здійснюється за рахунок національних програм або міжнародних організацій. Незважаючи на розгляд пропозицій комісією, остаточне рішення щодо того, які проекти отримають фінансування, приймають самі мешканці. Беручи до уваги фінансову прихильність приватного сектору до моделі участі групи інтересів, можна очікувати, що приватні спонсори матимуть вплив на результати процесу. Такий стиль участі вважається прикладом бюджету участі, лише якщо більшість фінансових ресурсів надходить від місцевих чиновників. Особливістю такої діє, є те що, участь має бути представлена форумом, а не вузьким обговоренням окремого комітету. Модель бюджету участі групи інтересів поширена у Східній та Західній Європі, а модель участі громади на даний час, як правило використовується у Англії, Ірландії, Уельсі та Шотландії.

Кожен із підходів партиципаторного бюджету більш підходить для різних ситуацій, ніж інші. Однак існують аспекти моделей партиципаторного бюджетування, на які можуть вплинути різні сценарії. Тут беруть участь дві категорії чинників: загальні особливості країни, а також специфічні місцеві обставини, які впливають на вибір тієї чи іншої моделі впровадження бюджету участі. Дієві чинники, які впливають на окрему територію, загалом включають: ступінь фінансової автономії, наданої місцевим чиновникам, а також ступінь політичної зрілості. Місцеві чинники на територіальному рівні пов'язані з розміром міста та ступенем його процвітання. Дані типи проектів, як найкраще себе проявили на територіях країн з невеликими громадами та тих які увійшли до складу Європейського Союзу останніми – Словаччина, Польща, Румунія. На нашу думку, найтипівішим прикладом дії моделі є Словаччина. У результаті ініціатором практики партиципаторного бюджету в Братиславі стала недержавна громадська спілка «Утопія».

Кілька років тому це об'єднання почало обговорюватися з місцевою владою і було публічно підтримано мером. У співпраці з уповноваженим департаментом міської влади вона присвятила свій час розробці пропозицій щодо цього нововведення, а бюджет участі був виділений на фінансування пропозиції. На практиці пілотний проект стартував у столиці у 2011 році. Було визначено п'ять напрямків, у яких заявники могли продемонструвати свої проекти чи ідеї щодо зелених міст, культури, міського транспорту, підтримки людей похилого віку та молодіжної політики. Протягом наступного року міська рада спрямувала на реалізацію бюджетних проектів, у яких брала участь, 30 тис. дол. Ця сума була значною відмінністю від обіцянки мера виділити 1% загального бюджету міста на бюджет участі. Насправді він становив менше 0,015%, і прихильники партиципаторного бюджету були засмучені. Оскільки недостатньою сумою вони пояснили відсутність інтересу до бюджету участі громадськості. Та все ж місто щороку збільшувало загальну суму протягом наступних двох років довело до 46 тис. євро. З одного боку, це вважається позитивною подією, з іншого – це лише 0,020% від загального бюджету міста. Незважаючи на спроби столичної влади популяризувати цю новаторську

концепцію, вона не мала вагомого результату. Щороку в середньому було зацікавлених 260 активних громадян – вони подавали пропозиції, цікавились дією проекту. Саме цей факт пасивності громади і став головною причиною зупинки даного проекту в столиці Словаччини. Така ситуація мала місце у місті Ружомберок що також у Словаччині. Процедура формування бюджету участі в Ружомберок була подібна Братиславського варіанту, та все ж були кардинальні відмінності які вирізняють дані дві ситуації. Спочатку практика бюджету участі в Ружомберку була започаткована пізніше на 12 місяців ніж у столиці у 2012 році. Крім того, перший рік проекту був присвячений міській владі підготовці процедури та просвітництву населення. По-третє, у процесі брали участь не лише мешканці, а й місцеві компанії та їхні власники –що нібито є лідером місцевого бізнесу. У 2013 році лише 5000 євро (близько 0,03% загального місцевого бюджету) було виділено на бюджет участі в місті Ружомберок. Незважаючи на здавалося б невелику одноразову суму, завдяки високому ступеню участі та волонтерства громадян було реалізовано кілька місцевих ініціатив. Крім того, застосовувався багато джерельний підхід до фінансування проектів, а місцеві підприємці долучалися додатковими способами. У 2014 році місцева влада вирішила збільшити початковий бюджет участі втричі – вже 15 000 євро, що становить приблизно 0,08% міського бюджету. Такий вибір привернув увагу оточуючих і проект отримав громадське визнання.

Таким чином, у розвинутих країнах для підвищення доходності територіальних громад та регіонів це використання важливих інтегрованих стратегій, що поєднують ефективне використання наявних ресурсів, підтримку бізнесу, інвестицій та інфраструктури, а також використання сучасних управлінських технологій. Найважливіше — це поєднання інновацій, прозорості та активної участі громадян у розвитку своїх територій і схвалення громадою.

Загалом Європейська практика є достатньо цікавою і вартою бути апробованою в Україні, особливо зараз коли ЄС виділяють досить великі кошти на утримання соціальних бюджетів в умовах війни. Та все ж необхідно достатньо зважено перейти до передачі повноважень територіальним громадам

в частині адміністрування місцевих податків. Цей процес має бути поступовим, на початковому етапі – можливо і на добровільній основі, або ж через реалізацію пілотних проектів в окремих областях чи запровадження перехідних періодів. Вагомим важелем і аргументом передачі таких повноважень на території громад є заінтересованість самих органів місцевого самоврядування. Адже їхня вмотивованість є незаперечною оскільки ці фінансові асигнування цілком поступають до їхніх бюджетів. Та все ж є і стримуючі чинники даної програми. Це насамперед відсутність інформації у базах даних, інформація яких використовуються в податковій сфері, обмежена комунікація між фіскалами і громадами, що призводить до серйозних колізій і в результаті – недофінансування бюджетів територій.

Загалом Державна податкова служба України підтримує передачу частини повноважень місцевих податкових адміністрацій органам місцевого самоврядування, але має певні побоювання щодо спроможності організувати весь цикл місцевого податкового адміністрування на місцевому рівні, оскільки це – це багатоетапний процес, який починається зі збору інформації із зовнішніх джерел, модернізації ІКС «Податковий блок», бюджетної звітності, інформації щодо, зокрема, ставок місцевих податків від органів місцевого самоврядування та остаточного визначення місцевого податку. суми. Усі націлені на максимальне надходження до місцевих бюджетів. Тому важливо розглядати будь-яку модель, враховувати думки всіх сторін і вибирати найбільш зважений, виважений і обґрунтований варіант, який забезпечить досягнення поставлених цілей.

Зауважимо, що сьогодні великою проблемою, окрім іншого, залишається встановлення органами місцевого самоврядування податкових пільг, не передбачених Податковим кодексом України, що у своє чергу є однією із причин недоотримання надходжень власне від місцевих податків.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

1. Аналіз формування доходів територіальної громади є важливим інструментом для розуміння фінансового стану окремо взятої території, оцінки ефективності податкової політики в регіоні та прогнозування подальшого розвитку громади.

2. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України з 2017 по 2023 рік коливалася, але загалом залишалася стабільною на рівні близько 22,0-24,0%. Так, протягом 2017-2021 років частка місцевих бюджетів коливалася в діапазоні 22,3% до 23,3%. Це свідчить про відносну стабільність фінансування місцевих бюджетів. А вже у 2022 році вона різко зросла до 24,4%, що є найвищим показником за цей період. Це може свідчити про збільшення доходів місцевих бюджетів або про зменшення доходів центрального бюджету, що сприяло зростанню відносної частки місцевих бюджетів.

3. У Радехівській міській територіальній громаді є чотири основних бюджетоутворюючих платежі. За 2023 рік – ПДФО – 194437 тис.грн, або 68,9%, єдиний податок – 43030 тис.грн, або 15,2%, плата за землю – 21163 тис.грн, або 7,5% та акцизний податок – 11693 тис.грн, або 4,1%.. Решта 2,4% складають наступні податкові платежі – податок на нерухоме майно, плата за надання адміністративних послуг, орендна плата за комунальне майно, рентна плата за спеціальне використання природних ресурсів, державне мито.

4. Найбільша частина місцевого фінансування походить від податкових надходжень і зборів. ПДФО уже більше 15 років є домінуючим податковим платежем у територіальних громадах. У 2023 році – 68,9 % у структурі усіх надходжень від обов'язкових платежів. Загалом для бюджету Радехівської МТГ у 2023 року надійшло 194436820 грн. А це є на 7% перевищує показник 2022 року що є позитивним явищем при формуванні бюджету. Порівняно з 2022 роком приріст надходжень до Радехівської МТГ склав 48744600 грн, або 33,5%. Підвищення відбулося в першу чергу за рахунок найбільших платників податків, які провадять свою фінансово-економічну діяльність і зареєстровані як податкові агенти у Радехівській громаді Червоноградського району.

5. Другим у когорті бюджетотворювачих платежів є класичний місцевий платіж – єдиний податок із суб'єктів підприємницької діяльності які оподатковуються за спрощеною системою. У 2023 році усі надходження від нього становили – 43 029555 грн., або 107,2 % від запланованого показника. Порівняно з минулим 2022 роком податкові надходження зросли на 8455645 грн., або 24,53 %. Найбільші платники єдиного податку у Радехівській МТГ це представники торгівлі, інформаційних технологій, а також аграрного сектору.

6. Третім за надходженнями до місцевого бюджету є плата за землю – у 2023 році надійшло – 21163211 грн., що становить 107,11 % річного розпису. Дане джерело надходжень має дві складових – земельний податок і орендна плата за землю. Так від земельного податку сума становила 3539445 грн, що є на 5,21% більше від запланованих показників але на 2321466 грн. менше показника 2022 року (39,64%).

7. Наступним у структурі доходів місцевого бюджету є акцизний податок. Надходження від нього поділяються а дві групи – акциз на паливо-мастильні матеріали та акцизний податок з роздрібною торгівлі на підакцизні товари. Надходження від акцизного податку за паливо-мастильні матеріали у 2023 році становили – 8390844 грн., що становить 109,92 % загального річного запланованого доходу

З метою підвищення доходності бюджетів територіальних громад і покращення співпраці з державною податковою службою необхідно:

– систематично підвищувати фахову кваліфікації працівників територіальних громад в питаннях фінансового менеджменту, державних закупівель, оподаткування, це дозволить підвищити ефективність управління фінансами на місцевому рівні;

– максимально ефективно сформувати бюджетний процес – шляхом застосування сучасних електронних технологій фінансового планування та обліку, що забезпечує прозорість і контроль за доходами та витратами;

– використовувати новітні технології у бізнесі через розвиток стартапів, побудову технологічних парків як важливого елемента стратегії розвитку територіальної громади;

– покращити комунікації з фінансовими установами державного рівня. Адже існує проблема достатності інформації щодо майна у базах даних, обмежена комунікація між фіскалами і громадами, що призводить до серйозних колізій і в результаті – недофінансування бюджетів територій.

Список використаної літератури

1. Sydorchuk A. The financial resources of state social insurance. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2018, 42 p.
2. Бізнес-планування підприємницької діяльності : навч. посіб. / З. С. Варналій, Т. Г. Васильців, Р. Л. Лупак, Р. Р. Білик. Чернівці: Технодрук, 2019. 264с.
3. Бюджет участі: суть та особливості використання цього інструменту участі. Громадський простір. 2020. [online].Доступно: <https://www.prostir.ua/?library=byudzheth-uchasti-sut-ta-osoblyvosti-vykorystannya-tsoho-instrumentu-uchasti> [Дата звернення 18 лютого 2024]
4. Бюджетна система: підручник / за ред. професора В. Г. Дем'янишина, професора О. П. Кириленко, професора З. М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 624 с.
5. Бюджетний кодекс України [online]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> [Дата звернення 16 серпня 2024]
6. Виконання бюджету за 2023 рік. Радехівська міська територіальна громада. [online]. Доступно: <https://miskrada-radekhiv.gov.ua/pub-info/77254-vikonannia-biudzetu-2023-rik-c4> [Дата звернення 1 жовтня 2024]
7. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: теоретична концептуалізація та проблеми функціонування: Монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. 516 с.
8. Громадський бюджет участі. Довідник громадського активіста. [online]. Доступно:http://dovidnyk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=60. [Дата звернення 25 червня 2024]
9. Державний фінансовий контроль у публічному управлінні: навч. посіб. / Гупаловська М.Б., Коваль С. Л., Сидор І. П. , Русін В. М., Шулюк Б. С. Тернопіль: Вектор, 2018. 210 с.

10. Довідка про стан виконання бюджету Радехівської МТГ за 2023 рік. [online]. Доступно: https://storage.googleapis.com/svoiu-upload/327/197037/2_ПОЯСНЮЮЧА-Виконання-бюджету-за-2023-рік.pdf [Дата звернення 1 вересня 2024]
11. Доходи і видатки місцевих бюджетів. [online]. Доступно: <https://cost.ua/687-revenues-and-expenditures-of-local-budgets/> class="hcphp-link"><https://cost.ua/687-revenues-and-expenditures-of-local-budgets/> [Дата звернення 11 квітня 2024].
12. Іванов Ю. Б., Іванова О. Ю., Лаптев В. І. Методичний підхід до ідентифікації проблем функціонування територіальних громад в умовах нестабільності. Проблеми економіки № 1 (51), 2022. С.51-58
13. Казначейська система : підручник / О. П. Кириленко, П. С. Гринчишин, З. М. Лободіна [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого, О. П. Кириленко, Т. Я. Слюз. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 363 с.
14. Кириленко О. П., Малиняк Б. С., Письменний В. В., Русін В. М. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / за ред. О. П. Кириленко, Б. С. Малиняка. 2018. 360 с.
15. Клімовський Д., Гринчук Н. Партиципаторний Бюджет. Монографія. 63с.
16. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – [online]. Доступно: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [Дата звернення 16 квітня 2024].
17. Методика викладання фінансової грамотності : навч. посіб. / Т. О. Кізима, В. В. Письменний, С. Л. Коваль, Н. І. Карпишин та ін.; за ред. д.е.н., професора Кізими Т.О. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. 200 с.
18. Місцеві фінанси: підручник / за ред. О. П. Кириленко. К.: Знання, 2006. 677с.
19. Онищук І. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. [online]. Доступно <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhetyv-za-2023-rik/> Дата звернення 24 травня 2024].

20. Письменний В. В. Теоретико-методологічні аспекти формування доходів місцевих бюджетів: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 468 с.
21. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 256 с.
22. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755 (зі змінами та доповненнями). [online]. Доступно: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [дата звернення: 15.08.2024]
23. Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій: монографія / За ред. Л. Гур'янової, В. Цибакової; Братислава. Харків: ВШЕМ – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019.
24. Тринько Р.І. Методика економічних досліджень: Навчально-методичний посібник. – Львів, 1999. – 356 с.
25. Юрій С. І., Бескид Й. М. Бюджетна система України: навч. посіб. К.: НІОС. 2000. с. 400